

17

1. 1.

2. 2.

2.

3. 2.

m.

4. 2.

6.

5.

6.

7.

8.

1775

1. Hoffmannus, Gorpura Daniel: Jurisdictionis Wirtembergicae
civilis ordinaria.
2. Hoffmannus, Gorpura Daniel: De syndico vel concilio
vici civitatis Imperialis.
3. Hoffmannus, Gorpura Daniel: De uno eodumque jure et
modo ferendi leges tam publicas quam privatas
4. Hoffmannus, Gorpura Daniel: De jure corporis evangel.
licorum suae religionis deputatos Imperiales accipiendi
5. Hoffmannus, Gorpura Daniel: De haereditate religioso
proh. mutationem religionis delata
6. Hoffmannus, Gorpura Daniel: De jurisdictione criminali
Wirtembergica et maxime de centena hoc militum
7. Kapff, Lixtus Tacubus: De eo, quod circa glandes
instrument
8. Kapff, Lixtus Tacubus: De conjugio pro exemplum
subsistendum a legitima non excluso. ad §. 1. de dot. et leg.
et 271. P. III. jus. p. 11. tit. 12.

1776.

1. Hoffmannus, Gersperus Daniel: *De minore critica aditany, hinc vitatem extra probationem laesionis in integrum restituendo.*
2. Hoffmannus, Gersperus Dan: *De priores senatos supplicacionum in comitiis Germaniae fore instans rando.*

1777

1. Heylmeier, Tob. Gersperus: *Commentatio . . . in ordinem Imperatoris Statuini Pii pro christianis, quod iuribus h. e. l. IV. cap. 13. asservant.*
2. Hoffmann, Gersperus Daniel: *De novo Ducatu Oldenburgico.*
3. Hoffmann, Gersp. Dan: *Commentatio, ad verba J. P. l. art. I. § 16 (48): et infra tempore terminos territorii cuiusque ius diocesannum et iurisdictionis ecclesastica se continent. —*
4. Hoffmannus, Gersperus Daniel: *Inspublicus Imperii Annuus strictissime sic dicti.*
5. Hoffmann Gersp. Daniel: *De causis privilegatis art § 3 Placiti Imperii d. d. 23 Oct. 1775 (quod Imperator d. 16 Dec. ratum habuit).*

1777

6. Kapff, Sicutus Tacatus: De prolongatione cambii
ejusque effectibus.

7. Kapff, Sicutus Tacatus: De jure pennisiae Austriacae
... specialiter in concursu creditorum.

1776

1. Hoffmann, Johann

2. Hoffmann, Johann

3. Hoffmann, Johann

4. Hoffmann, Johann

5. Hoffmann, Johann

6. Hoffmann, Johann

7. Hoffmann, Johann

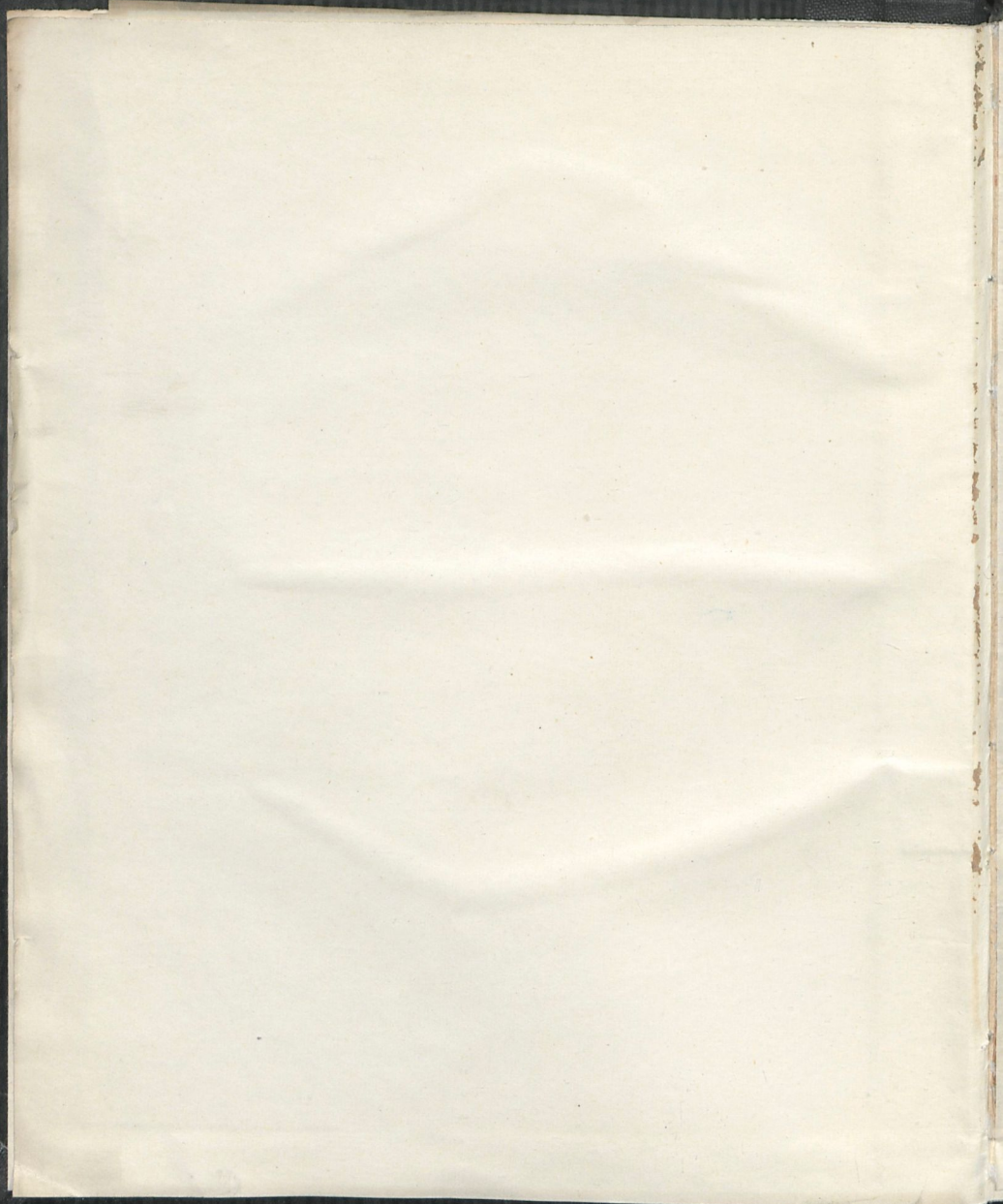
8. Hoffmann, Johann

9. Hoffmann, Johann

10. Hoffmann, Johann

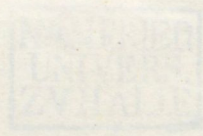

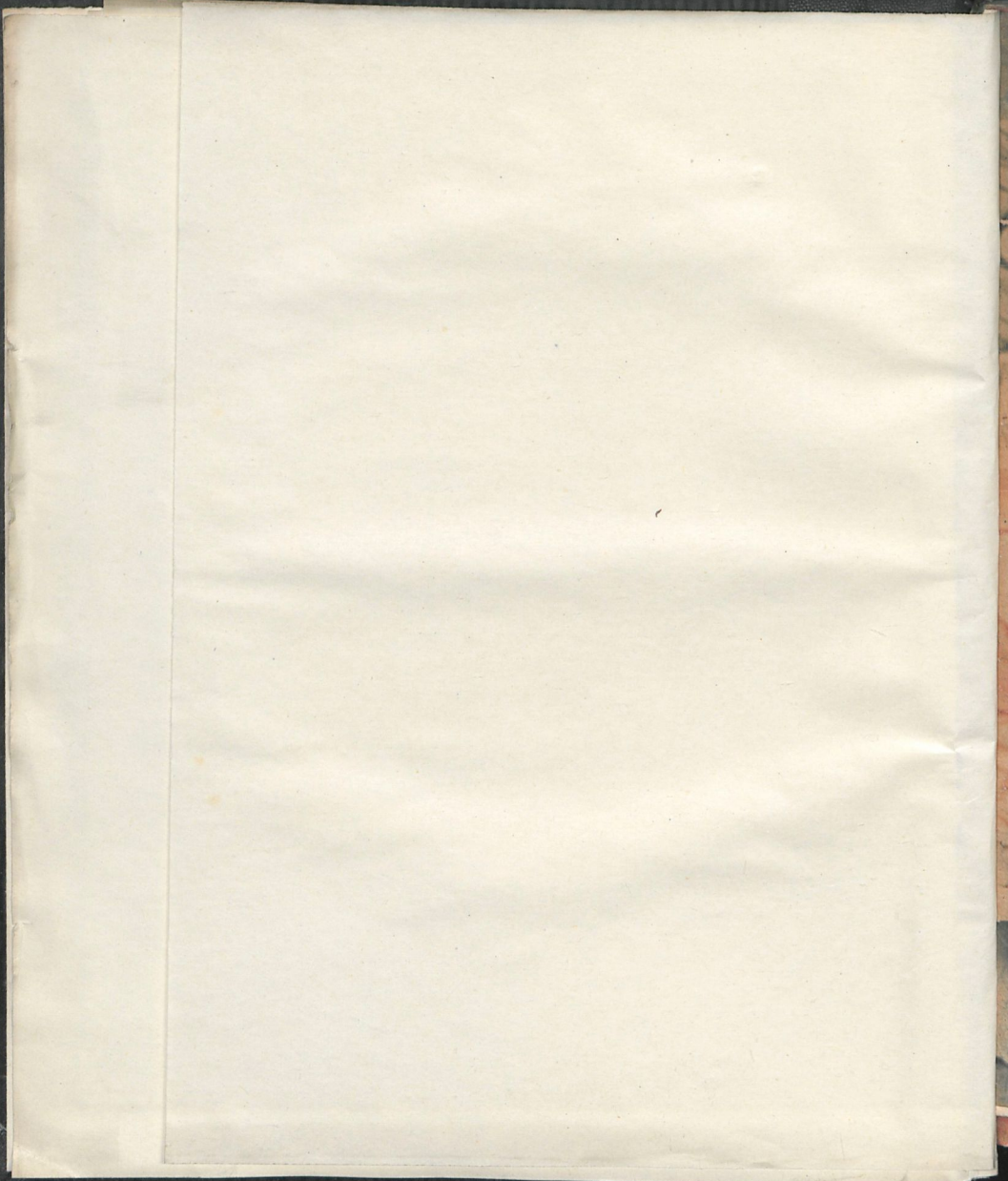
P. 118 - 119

IVRISDICTIO
WIRTEMBERGICA

CONSTITUTIONEM
PRAESIDIUM
GODOFREDO DANIEL
HUTTMANNO

CONSULTARIO
DIE VII SEPT. MDCCXXX
JANNES FRIDERICVS FABER

COMMENTATIO HISTORICO - THEOLOGICA
IN
EDICTVM

1777 1. 163

IMPERATORIS ANTONINI PII

PRO CHRISTIANIS

QVOD EVSEBIVS H. E. L. IV. CAP. 13. ASSERVAVIT

QVAM

RECTORE VNIVERSITATIS EBERHARDINO - CAROLINÆ
MAGNIFICENTISSIMO

SERENISSIMO ATQVE POTENTISSIMO

DVCE WVRTEMBERGLÆ REGNANTE

11

C A R O L O

DVCE AC DOMINO SVO CLEMENTISSIMO
rel. rel.

PVBLYCO EXAMINI SVBMITTIT

LOCVM INTER PROFESSORES THEOLOGOS
RITE OCCVPATVRVS

TOB. GODOFREDVS HEGELMAIER

SS. THEOL. PROF. PVBL. EXTRAORDINARIVS
ET ECCLESIE TUBINGENSIS PASTOR
AC SUPERINTENDENS

RESPONDENTE

M. IOANNE CHRISTIANO MAIER, *Stammheimensi*

SERENISSIMI STIPENDIARIO atqve EXAMINIS THEOLOGICI CANDIDATO.

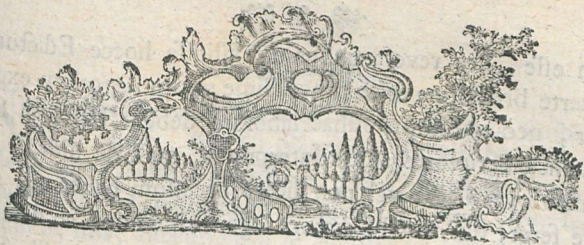
DIE APR. MDCCLXXVII.

TVBINGÆ, TYPIS REISIANIS.

UNIVERSITÄT SACHSEN-ANHALT
BIBLIOTHEK
ANTONIO DE
PRO CHRISTIANIS
DODORF GÄTTELBEINER

P R Æ F A T I O.

Ita comparatum est Dissertationis nostræ argumentum, ut, quamcunque ex oppositis Eruditorum sententiis tuam feceris, magnis nominibus tueri te possis. Qui de Auctore Edicti *Antonino Pio*, an *Philosopho*? disputant, ejusmodi rationibus utrique suam causam exornant, quibus omnino confectam rem putare possis, donec & alteram partem audias. Atque hoc ipsum forsân est, quod in eam opinionem nonnullos Viros eruditos induxit, plane confutum

Etum esse, nec revera unquam existisse hocce Edictum. Ita certe brevissime & commodissime totum negotium expeditur, nec multum posthac laborare debent Historiæ Ecclesiasticæ Scriptores atque Interpretes, quid de difficili argumento vel dicere vel non dicere necessum habeant. At ægre feret, qui semel Edictum legerit, si retineri ac defendi illud haud possit; tanta quippe Auctoris, quisquis ille fuerit, moderatio atque sapientia ex eo elucet. Non itaque operam plane inutilem collocare videbimur æquis rerum arbitris, si accuratius de ista re dispiciamus; ac facilem quoque excusationem habebimus, si non omnibus omnium desideriiis ex asse satisfieri a nobis possit.

Ratio instituti hæc erit: Dabimus primo ipsum *Edicti Exemplum*, ex Editione Eusebii Valesiana, cum *Versione* latina; postea *Authenticam* illius adstruere conabimur; hoc facto in verum *Edicti Auctorem* inquiremus; deinceps *textum* ipsum *Annotationibus* quibusdam, criticis maxime atque historicis, illustrabimus; denique pauca quædam *Consectaria* subiciemus, quæ ipsa *Edicti materia* debuit suppetare. Adsit nostris conatibus *Is*, qui *Ipse Lux* est & *Veritas!*

Narrat

Narrat EVSEBIUS, *Hist. Eccl. L. IV. cap. 12. & 13.* Justinum, Prisci filium, Bacchii Nepotem, Flavia Neapoli (a), urbe Syriae Palaestinae oriundum, pro Viris ubique terrarum injusto odio laborantibus & calumniis appetitis, ceu ipsum unum ex illis, allocutionem & petitionem (b) detulisse Impera-

A 3

(a) Quae olim *Sichem*, postea, cum multos colonos graecos accepisset, *Flavia Neapolis* dicebatur, hodieque *Napulsae* nomen habet. Vid. SCHMIDTS *bibl. Geogr. p. 246.* JOH. CHRISTOPHORSONUS, qui post medium Sec. XVI. Episcopatu Cicestriensi in Anglia praefuit, & plures Historiae Vet. Eccl. Auctores graecos Latinitate donavit, Justinum ex *Gente Flavia* ortum dixit. Vid. VALESIVS in *Annot. in Eusebium p. 66.* Non inter praestantissimas numerantur istae *Christophorsoni* Editiones. Vid. VALESIVS in *Praef. suae Edit. & PET. ZORNIVS in Opusc. S. T. I. p. 523.*

(b) Est haec prima *Justiniani Martyris* postea dicti, *Apologia*; secundam EVSEBIUS memorat *Cap. 16.* Tempus, quo una atque altera confecta, vel & tradita fuerit, accurate definiri nequit, Communior sententia est, priorem circa 140 *Antonino Pio*, quod & Inscriptio testatur; alteram circa 162 *Antonino Philosopho* exhibitam fuisse, exhiberi certe debuisse. Vid. S. R. D. D. COTTA in *Versuch einer ausf. Kirchengeschichte P. II. f. 286. p. 722.* & C. SCHROECKHIUS in *der Christl. Kirchengesch. P. III. p. 17.* At multa haec minus expedita sunt. VALESIVS certe Justinum sub

peratori Tito Ælio Hadriano (c) Antonino Pio Caesari Augusto, &
Verissimo, filio Philosopho, & Lucio, Philosophi quidem filio naturali,
Pii

sub Antonino Pio Martyrium subiisse contendit in *Annot.* p. 77.
Inprimis vero id observatum volumus, quod postea in nostram
rem vertemus; diu in Editionibus Justini inverso ordine duas Apo-
logias comparuisse, cui errori & ipse EUSEBIUS ansam dare po-
tuit. Cum enim de prima Apologia *Cap. 12.* & de secunda *Cap.*
16. ordine, quo quæque locari debebat, sermonem fecisset; *cap.*
17. deinceps τὴν πρώτην Ἀπολογία, priorem Apologiam, iterum
nominat, quæ secunda erat. *Vid. S. R. D. D. COTTA l. c. p.*
723. & VALESIVS p. 75.

(c) Eandem hanc Inscriptionem Apologia Justini ipsa in fronte gerit.
Verissimus est idem Marcus Antoninus Philosophus, ab Hadriano,
post excessum Patris, *Annius Verissimus*, & post sumtam Togam
virilem *Annius Verus* appellatus, teste CAPITOLINO in An-
ton. Philos. *Cap. 1.* At neque *Verissimi* neque *Veri* nomen plane
obsolevisse, tum hæc Inscripção, tum alius locus docet infra pro-
ducendus. Pro *Lucio, Philosophi quidem filio naturali*, apud
Justinum legitur *Lucio Philosopho, Caesaris quidem filio naturali*,
qua de re multa legas apud VALESIVM l. c. pag. 65. sq. & in
THIRLBI Edit. *Justini Lond. 1722. p. 2.* Summa huc redit:
Hadrianus primo adoptaverat Ælium Verum, quo mortuo Anto-
ninum Pium ea lege adoptavit, ut ipse vicissim Marcum Antoninum
& Lucium Verum, Ælii Veri filium, adoptaret. *Vid. CAPITOLINVS in Anton. Pio. Cap. 4.* Itaque in hac Inscriptione apud
EUSEBIUM nomine *Philosophi*, cujus naturalis filius *Lucius*, in-
telli-

Pii autem adoptivo; Eundemque Imperatorem; etiam ab aliis
fratribus in Asia commorantibus, qui omni injuriarum ge-
nere vexabantur a provincialibus, interpellatum, hanc ad
Commune Asiae Constitutionem misisse:

EXEMPLVM EDICTI.

Ἀποκράτωρ Καῖσαρ Μάρκος Ἀυρήλιος Ἀντωνῖνος Σεβαστός, Ἀρ-
μένιος, Ἀρχιερεὺς Μέγιστος, Δημαρχικῆς ἐξουσίας τὸ πέμπτον
καὶ δέκατον, Ὑπατάς τὸ τρίτον, τῆς Κοινῆς τῆς Ἀσίας Χαίρειν. Ἐγὼ
μὲν οἶδα, ὅτι καὶ τοῖς Θεοῖς ἐπιμελῆς ἐσσι, μὴ λανθάνειν τὰς τοιαύτας.
Πολὸν γὰρ μάλλον ἐκείνοι κολλῶσαιεν ἂν τὰς μὴ βελομένους αὐτὰς
προσκυβεῖν, ἢ ὑμεῖς· ἐς εἰς ταραχὴν ἐμβάλλετε, βεβαιῶντες τὴν
γνώμην αὐτῶν, ἥνπερ ἔχουσιν, ὡς ἀθέων κατηγοροῦντες. Ἐἴη δ' ἂν
κακείνοις αἰρετόν, τὸ δοκεῖν κατηγοροῦμενοι τεθνήσκειν μάλλον ἢ ζῆν,
ὑπὲρ τῆς οἰκείας Θεῶ. Ὅθεν καὶ νικῶσι, προϊέμενοι τὰς ἐαυτῶν ψυχὰς,
ἥνπερ πειθόμενοι, οἷς ἀξιοῦτε πράττειν αὐτῶν. Περὶ δὲ τῶν σεισμῶν,
τῶν γενομένων καὶ τῶν γινομένων, ἐκ ἀτοποῦ, ὑμᾶς ὑπομνήσασθαι, ἀθυ-
μῶντας μὲν, ὅταν περ ὄσοι, παραβίλλοντας δὲ τὰ ἡμέτερα πρὸς τὰ
ἐκείνων. Οἱ μὲν ἐν ἐνπαρρησιασώτεροι γίνονται πρὸς τὸν Θεόν. Ὑμεῖς
δὲ

telligitur *Aelius Verus*; apud *Justinum* vero ipse *Lucius* dicitur
Philosophus, non minus ac *Marcus*; valde enim tum *Principes* hoc
nomine delectabantur: *Caesar* autem in posteriori loco idem *A-*
elius Verus est. Dicata itaque fuit prima *Justini* Apologia *Impera-*
tori Antonino Pio ejusque duobus filiis adoptivis *Marco Aurelio* &
Lucio Vero. Movit ceterum *VALESIUS l. c.* circa hanc *Inscri-*
ptionem quasdam difficultates, quas non solvit.

δὲ παρὰ πάντα τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἀγνοεῖν δοκεῖτε, τῶν τε Θεῶν ἢ
 τῶν ἄλλων ἀμελεῖτε, ἢ τῆς θρησκείας τῆς περὶ τὸν Ἀθάνατον, ὃν
 δὴ τὰς χριστιανὰς θρησκείουστας ἐλάυνετε ἢ διώκετε ἕως θανάτου.
 Ὑπὲρ δὲ τῶν τοιούτων ἴδη ἢ πολλοὶ τῶν περὶ τὰς ὑπαρχίας ἡγεμό-
 νων ἢ τῶν θεοτάτων ἡμῶν ἔγραψαν πατέρι· οἷς ἢ ἀντέγραψε, μηδὲν
 ἐιοχλεῖν τοῖς τοιούτοις, εἰμὴ φαίνοντό τι περὶ τὴν Ῥωμαίων ἡγεμο-
 νίαν ἐγχειρῆντες. Καὶ ἐμοὶ δὲ περὶ τῶν τοιούτων πολλοὶ ἐσήμαναν
 οἷς δὴ ἢ ἀντέγραψα, κατακολεθῶν τῇ τῷ πατρὸς γνώμῃ. Ἐἰ δὲ
 τις ἐπιμένει, τινὰ τῶν τοιούτων εἰς πράγματα φέρειν, ὡς δὴ τοιούτον,
 ἐκεῖⓄ ὁ καταφερόμενοςⓄ ἀπολελεύσῃ τὴν ἐγκλήματⓄ, ἢ εἰάν φαι-
 νηται τοιαῦτⓄ ἂν· ὁ δὲ καταφέρων ἐνοχⓄ ἔσαι δικῆς. Προετέθη
 ἐν Ἐφέσῳ ἐν τῷ Κοινῷ τῆς Ἀσίας. Τέτοις ἔτα χωρήσασιν ἐπιμαρ-
 τυρῶν Μελίτων τῆς ἐν Σάρδεσιν ἐκκλησίας ἘπίσκοποςⓄ, κατ' αὐτὸ
 γνωαίζομενοςⓄ τὴν χάριν, δηλὸς ἐστὶν ἐν τῶν εἰρημένων αὐτῶ ἐν ἧ πε-
 ποίηται πρὸς τὸν Ἀυτοκράτορα Ἰουλιανὸν ὑπὲρ τῆ καθ' ἡμᾶς δόγματος
 χριστιμοτάτη ἀπολογία (d).

VERSIO

(d) Ita EUSEBIUS. Prostat vero aliud insuper Edicti Exemplum, quod Iustini Apologiæ primæ subijci solet, diversum in nonnullis ab Eusebiano, atque in eo maxime, quod *Tito Antonino*, i. e. *Pio*, non *Marco Antonino*, Edictum tribuit. Nostrium tamen emenda-
 tius jam pronuntiavit FRANC. BALDWINUS in *Comm. ad Edi-
 cta Imperatorum de Christianis pag. 88. Edît. Hal. 1727.* quamvis
 nec ipsum suis maculis carere existimaverit. Multo magis etiam
 illud, quod apud Iustinum legitur, a THIRLBIO deprimitur,
 cujus locum mox dabimus. Habet vero quoque CHRONICON
 PASCHALE S. ALEXANDRINUM hoc Edictum, nec non
 NICÆ.

VERSIO LATINA VALESIANA (e).

Imperator Caesar Marcus Aurelius Antoninus Augustus, Armenicus, Pontifex Maximus, Tribunicia Potestatis XV. Consul III. Communi Aſſæ Salutem. Equidem ſcio, Diis ipsis curæ eſſe, ne hujusmodi homines lateant. Multo enim magis illis convenit, punire eos, qui colere ipſos recuſant, quam vobis: qui eorum, adverſus quos tumultuamini, ſententiam ac propositum amplius confirmatis, dum eos accuſatis tamquam impios. Illis autem longe optabilius fuerit, ut in jus vocati mortem oppetere videantur pro Deo ſuo, quam ut incolumes remaneant. Ita Victores evadunt, animas ſuas potius projicientes, quam ut ea facere, quæ

B

vos

NICEPHORVS *Hiſt. Eccl. L. III. cap. 28.* In quibus varia hæc ejusdem Edicti exempla græca a ſe invicem differant, videre licet apud THIRLBIVM; nec tamen quoad rem tanta eſt diverſitas, ac quidem Vir hic eruditus lectori perſuadere voluit. Afferemus potiores diſcrepantias in *Annotationibus Textualibus*. Quodnam vero inter omnia pro primo & authentico habendum ſit, dici non poteſt. Quod enim de *Epiftola Hadriani* diſerte teſtatur EVSEBIUS *L. IV. cap. 8.* illam, latine ſcriptam, græce redditam a ſe eſſe; id de noſtra quoque valere poteſt, ut ejusdem Epiftolæ, latine primum ſcriptæ, plures haberentur translationes græcæ, magis minus ad litteram expreſſæ.

(e) Jure talem nominamus; Ipſe enim VALESIVS in *Praef.* ait, ſe poſt *Rufini, Muſculi & Chriſtophorſoni Verſiones ſuam quartam* haud inutilem judicaſſe.

vos jubetis, in animum inducant. Cæterum de terræ motibus, qui vel facti sunt, vel etiamnum fiunt, non absurdum videtur, vos commonere, qui & animos abjicitis, quoties ejusmodi casus contingunt, & vestra cum illorum institutis comparatis. Atqui illi quidem majorem tum fiduciam in Deo collocant. Vos vero per omne illud tempus, quo præ imperitia labi mihi videmini, Deos negligitis, & tum alias cærimonias insuper habetis, tum cultum Immortalis Illius. Et Christianos, qui illum venerantur, expellitis, & ad mortem usque infestius perurgetis. Porro de his hominibus plurimi provinciarum Rectores Divo Patri nostro antea scripserunt: quibus ille rescripsit, ejusmodi homines nulla molestia afficiendos esse, nisi forte contra statum Imperii Romani aliquid moliri viderentur. Sed & multi ad me de illis retulerunt, quibus ego, Patris mei constitutionem secutus, respondi. Quodsi quis adhuc pergit, cuiquam illorum negotium facessere ex eo, quod Christianus sit; delatus quidem crimine absolvatur, tametsi constet, eum reipsa Christianum esse: delator autem ipse penas luat. Proposita Ephesi in publico Conventu Asiæ. Hæc quidem ita gesta esse, Melito Ecclesiæ Sardenis Episcopus, qui iisdem temporibus floruit, perspicue testatur in Apologetico illo longe utilissimo, quem ad Imperatorem Verum pro Religione nostra conscripsit (f).

AVTHEN-

(f) Vernaculam Versionem, si pauca suppleas, habes in *Cel. Schrod.*
cxlii christl. Kirchengesch. P. III. p. 15.

AVTHENTIA EDICTI.

§. I.

Hanc ut demonstratam demus, primo ad EVSEBII in rerum ecclesiasticarum monumentis auctoritatem provocamus, quæ suo jure magna est, ubi erroris convinci nequit (g): Esto, Compilerem fuisse; immo etiam vel documenta vetera ad manus habuisse, quæ non omnia magni pretii fuerint; vel in excerpto & seligendo non semper accuratissimum se præbuisse: Vid. WEISMANNVS in *Notit. Auct. sub calcem Hist. Eccl. T. II. p. 1244.* (h) At quis Compiler auctus fuerit, post ducentos circiter annos, Edictum Imperatorum confingere, vel ab alio confictum pro publico documento proponere, quod nunquam existit? idque eo tempore, quo multi adhuc gentiles, iidemque obtrectatores nostræ Religionis acerrimi, passim Magistratus gerent, & tabularia publica sub manibus haberent? quis nostro tempore, etiam si impudentissimus sit, ejusmodi Edictum vel Ferdinando I.

B 2

vel

(g) Testimonia de *Eusebio*, ut Historico, locupletissima exhibet VALÆSIUS in *fronte suæ Edit.*

(h) Verumenimvero EVSEBIUS civilium judiciorum acta & monumenta publica solcite perlustrasse, atque ab ipso Adversario, Anriparro Bostrensi, *cæsarea cooperatione* usus facile, quæ ubique sparsa erant, collegisse dicitur, apud CAVEVM *Hist. Script. Eccl. T. I. p. III.*

vel Maximiliano II affingere auit (i)? Accedit, quod ipse narrationis Eusebianæ contextus Edicto hoc carere non possit. Antea enim Cap. 8. & 9. de *Hadriani* Epistola nemini dubia; postea vero Cap. 16. de altera *Justini* Apologia, Marco Aurelio & Lucio Vero exhibita seu destinata, verba facit, ut itaque, quæ sub Antonino Pio Christianorum fata fuerint, plane nescivisse, vel neglexisse dicendus sit, si Capita hæc duo 12. & 13. tollenda fuerint; necessarius enim utriusque nexus est. Præterea Edictum tale est, ut, quod postea videbimus, tum historiis illius temporis, tum moribus Imperatoris Antonini Pii apprime conveniat. Sine controversia huic ipsi primam suam Apologiam inscripsit *Justinus*, quam si lectam ab Imperatore ponamus, cuius contrarium certe demonstrari non potest; facillime profecto mitissimi animi Princeps ad edendum hoc Edictum sedit potuit, in quo tum repetebat & confirmabat, tum clariori in luce ponebat, quæ Hadrianus, quem imitari studebat, jam decreverat. Ejusmodi certe hæc sunt, ut gravissimæ rationes ob stare debeant, si de veritate & authentia Edicti dubitare velimus.

§. 2.

Nec nullius momenti habenda sunt alia Veterum monumenta, quibus idem Edictum conservatum posterisque traditum

(i) Ne vero eadem hæc etiam pro M. Aurelii Epistola, quæ tertia apud Justinum est, pugnare putes; velim cogites, hanc in suo sinu plura *videlicet* indicia gerere, atque ab Eusebio nostro ita memoratam fuisse, ut tandem subjecerit: *sed de his quisque pro arbitratu suo statuatur.* H. E. L. V. Cap. 5.

tum est. Ultro largimur, non ab ipso Justino primæ suæ Apologia illud additum fuisse: quisquis vero addiderit; impotura certe ac fraudis hominem incognitum accusare nondum possumus. Neque ex Eusebio in Justini Opera transiisse dici potest, ob plures differentias, illam maxime *Inscriptionis*. Ergo alibi quoque præsto fuisse Edicti exempla necesse est. Ad **CHRONICON PASCHALE** (*h*) atque ad **NICEPHORUM** jam provocavimus. Nec prætereundus est **ZONAPAS**, qui sub initium **L. XII. Annal.** cum de Antonino Pio dixisset *Per omne tempus justus & clemens permanfit, & subditis omnibus, atque adeo Christianis etiam minime gravis, quos adeo non male tractabat, ut etiam veneretur: mox subjicit de Justino: Is & Librum contra Marcionem edidit; & ad Antoninum Pium defensionem Christianorum scripsit, qua Imperator impulsus, Decreto ad civitates Asianas misit, cavet, ne quis Christianos propter religionem supplicio afficeret; quod si quis eo nomine accusaretur, reum absolvendum, accusatorem multandum esse. p. 448. Tom. XII. Script. Hist. Byzant.* Quos etiam si ut totidem novos testes haud admittas, omnesque ex *Eusebio* Edictum fuisse dicas; id tamen jure nostro inde concludimus, pro authentico tum temporis Edictum habitum fuisse, nec inventos, qui contra dicerent. Ergo nec culpandi, seu nimia credulitatis arguendi sunt recentiores **H. E. Scriptores**

B 3

(*h*) Copiose de hoc *Chronico* & variis ejus appellationibus agit **J. A. FABRICIUS** in *Bibliogr. Antiq.* p. 169. sq. sed addatur omnino *Praef. ad Tom. V. Scriptorum Hist. Byzant.* qui *Chronicon* ipsum exhibet. Dicitur ibi in *Notis* p. 460. multis de causis *Justino* hoc *Edictum* abjudicari. At vero de hoc neque quaestio est.

tores pene innumeri, qui bona fide & absque ulteriori disquisitione ad Edictum hoc constanter provocarunt, in eo tantum diversa sentientes, num Antonino Pio an Philosopho tribuendum illud sit.

§. 3.

Ast quinam tandem sunt, qui litem moverunt Edicto, quibusve rationibus inducti *ve* *de* *via* *s* maculam adspargere ipsi conati sunt? Primus est JOS. JUSTUS SCALIGER, qui cum in *Animadv. ad Chronicon Eusebii* p. 203. sq. in illas tres Epistolas, quæ Justinii Apologiæ primæ subijci vulgo solent, Hadriani nimirum ad Minucium Fundanum, Antonini ad Commune Asiæ, & *Marci Aurelii* ad Senatum de Victoria Christianorum precibus impetrata incidisset; fidem nostri Edicti labefactare coepit. Postea patebit, cur locum ejus paulo plenior exhibendum censuerimus. Ita vero habet: *Illa Epistola, quæ nomine M. Aurelii Antonini super hac re* (victoria ista, quam a Marcomannis reportaverat) *ad calcem Apologetici posterioris* (1) *apud Justinum legitur, tantum abest, ut ab ipso Imperatore graece dictata, aut ex Latino ipse in Graecum sermonem translata sit, ut infra seculum Justiniani Imperatoris ab imperitissimo rerum Romanarum Graeculo confictam fuisse manifesto appareat. Inscitia Audtorem ipsam satis prodit. Ad finem Apologetici Justinii tria Exempla adjecta sunt:*

- Unum
(1) Scilicet, ut supra notatum est, inverso tum ordine collocabantur duæ Justinii Apologiæ, quas primus in verum ordinem restituit JOH. ERN. GRABIVS in sua *Apologiarum Edit.* Oxonii 1700. Vid. S. R. D. D. COTTA l. c. not. 17.

Unum quidem ab ipso *Iustino*, Rescriptum nempe *Hadriani*; duo autem ab hominibus inferiorum seculorum: Rescriptum *Antonini Pii* ad *Commune Asiae* ex *L. IV. Hist. Eccl. Eusebii*, & *Epistola Marci Aurelii* de *Victoria* sua. Rescriptum *Antonini Pii* a *Iustino* additum non fuisse, ex eo patet, quod ipse ejus mentionem non fecit, & si vivente *Iustino* Rescriptum illud emissum fuisset, non dubium est, *Iustinum* ipso potius usurum fuisse ad defensionem sui, quia ad *Antoninum* ipsum dirigitur *Apologeticus*, quam illo *Hadriani*, ad quem *Apologeticus* non pertinet, &c. Reliqua ad illam *Marci Antonini* de sua victoria *Epistolam* spectant, contra cujus authenticam multo plura & simul graviora *SCALIGERUM* objecisse, loci inspectio docet.

§. 4.

Longe vero duriolem *Edicti* nostri *Censorem* se exhibuit *STYANUS THIRLEBIUS* in sua *Opp. Just. Edit.* supra citata. Qui cum & ipse tres istas *Epistolas* sub finem *Apologiae* primae descripsisset, nostra hanc *Notam* subjicit: p. 100. Magna ortu est controversia inter viros doctos de vero *Scriptore* huius *Epistolae*. — Tot viros doctos & graves ludos fecit unus, idemque non vaferrimus nebulo, qui hoc *Rescriptum* consinxit. Extat autem ejus *Exemplum* apud *Eusebium L. IV. 13.* haud paulo sanius hoc nostro, tum aliis in rebus, tum etiam quod in *Nostro* adjecta quaedam sint a secundo quodam nebulone, cui non videbatur *Imperator* antea satis *Christiane* loqui. Id nos descripsimus, additis lectionibus variantibus, quas suppeditavit *Chronicon Paschale*; emendatione autem nostra dignum non censimus fragmentum ineptum & puerile. Provocat deinceps *Vireruditus* ad *SALMASIUM* in *H. A.* qui vero de sola *Marci Aurelii*

relii Epistola loquitur; & ad ipsum illum SCALIGERI locum, quem modo dedimus. Moderatiorem Edicti Adversarum egit S. J. BAUMGARTEN in *Auszug der Kirchengeschichte P. II. p. 504 die Kayserl. Verordnung an die Afiatische Städte ist einigen Schwierigkeiten so wohl ihrer ächtigen Richtigkeit überhaupt, als der eigentlichen Zeit ihrer Ausfertigung unterworfen. Die erstere Zweifel beruhen auf dem Stillschweigen Tertulliani, und der Unbegreiflichkeit nachmaliger Verfolgungen der Christen ohne neue Kayserl. Befehle und Aufhebung dieser Verordnung, auch selbst der Verschiedenheit ihrer Zeitrechnung; indem sie bey Eusebio die Aufschrift M. Aurelii führt, doch unter Antoninum gesetzt wird, wohin sie sich auch besser schickt als unter Marcum; zumal da die übrige Bestimmung der Zeit in der zweifelhaftesten Aufschrift nicht leicht vertheidigt werden kann. Provocavit postea ad hunc locum idem Vir eruditus in der *Allgem. Welth. P. XIII. p. 361. not. 350. das ganze Schreiben ist nicht geringem Verdacht unterworfen. Recentissime quoque admodum dubitanter de nostra Epistola loquitur S. R. D. D. SEMLERUS in Sel. Cap. H. E. Tom. I. p. 32. Antonini Epistolam πρὸς τὸ νότον τῆς Ἀσίας excitat Eusebius L. IV. cap. 13. si quidem satis genuina sit. Post SEMLERUM vero, si jam plures alii dubitant, ego quidem non miror.**

§. 5.

Num itaque concussa per hæc, vel plane destructa est Edicti nostri Authentia? Observamus primo, a vicinia non-nihil passam videri hæc Antonini Pii Epistolam. Dum enim alteram illam M. Aurelii tot incommoda & manifesta vitia

premerent, ut defendi nulla ratione posse; SCALIGER vero utriusque rationes tantum non in unum conjecerit: facile fieri potuit, ut minus circumspetti lectores idem de utraque judicium ferrent, quod *Thirlbio* evenisse haud obsecurum est. Quare alii Viri eruditi utriusque causam probe discernendam existimarunt. Ita ANDR. RIVETVS quidem, in *Critico* S. p. 107. Scaligeri iudicio de Marci Epistola plane subscribit, nostræ vero ne mentionem quidem injicit, ubi de iis agit, quæ Justino falso tribuantur. *Ad calcem*, ait, *Apologiae secundae pro Christianis addita est Epistola nomine Marci Aurelii Imperatoris, quam infra seculum Justinianicum ab imperitissimo rerum romanarum Graeculo confictam fuisse, multis probat Illustris Scaliger ad Annum MLXXXIX. (rectius MMCLXXXIX.) Chronici Eusebiani.* Atque eundem plane in modum, omissa nostra Epistola, de illa Marci pronunciat S. R. D. D. SEMLERUS in *Sel. Capp. N. E. T. I. p. 49.* Quibus (Justini Apologiis) addi olim solebat Epistola nomine Marci Aurelii Imp. quam Scaliger ad *Chron. Eusebii infra seculum Justiniani demum confictam esse docet.* Sed nihil ad nos hæc Marci Epistola.

§. 6.

Jam vero si Adversariis nostri Edicti, quorum quidem nobis copia fuit (m), respondendum sit; facile apparet, omnia

C

(m) Scripsit quoque GERH. JOH. VOSSIVS breves *Commentarios seu Analyses in Epistolas Plinii, Trajani, Hadriani & M. Aurelii de Victoria sua, quam etiam pro supposita declarat, in*
Off.

omnia fere ad *Scaligerum* referri. Neque enim *Thirlbii* inventivæ quicquam probant, neque Exemplorum diversitas, si quoque maior esset, quam est. Idem enim Edictum, quod jam monuimus, latine scriptum plures invenire potuit interpretes græcos, quorum alius magis, alius minus liberam versionem dedit: ut nihil jam dicamus de mutationibus, quas idem Edicti exemplum per librariorum sive incertiam sive audaciam perpeti potuit. Quam maxime enim authentica esse potest Epistola, nec tamen in omnibus suis vocibus casta & sana. Nunquam lectionum varietas in authenticæ præjudicium in veterum monumentis allegari solet. Et quænam tandem sunt gravissima illa argumenta, quæ *Scaliger* opposuit? Primo ait; *Rescriptum Antonini Pii a Justino additum non fuisse, ex eo patet, quod ipse ejus mentionem non fecit.* Secundo: *Si vivente Justino Rescriptum illud emissum fuisset, non dubium est, Justinum ipso potius usurum fuisse ad defensionem sui, quia ad Antoninum ipsum dirigitur Apologeticus, quam illo Hadriani, ad quem Apologeticus non pertinet.* Profecto, si his moveri potuerunt Viri eruditi, ut suppositam dicerent hanc Epistolam; iterum iterumque rogo obtestorque omnes litterarum studiosos, ne cuiusquam nominis auctoritate capi se patiantur. Primo enim nec ipsi volumus, nec plane necesse est, ut a Justino ipso Edictum suæ Apologiæ additum sit. Quocunque tempore & a quocunque id factum sit, nobis perinde est. Sufficit, Edictum etiam extra Historiam Eusebii existitisse & notum hominibus.

Opp. Tomo IV. in Opust. Varii Arg. p. 59. sqq. Sed cur nostri Edicti ne mentionem quidem iniecerit Vir eruditus, divinare non possum.

hominibus fuisse. Quod vero ad alterum spectat, falso supponit Vir eruditus, Edictum tempore prius esse debuisse illa Justini Apologia, quæ in Epistolam Hadriani desinit. Quo supposito recte quidem ratiocinatus est: si exstitisset tale Edictum Antonini, illud quoque, ad eundem Antoninum, potius allegasset Justinus, ut tempore proximum, quam remotius illud Hadriani. A. posterius non fecit. E. nec prius locum habuit. At non cogitavit Vir eruditus, Antonini Edictum per ipsam illam Apologiam demum provocari potuisse, quæ Hadriani Edictum allegavit. Illud ergo non citare potuit, antequam existeret; hoc autem, quod exstitit, citavit. Tota itaque Viri eruditi objectio falso supposito nititur, secundam esse Justini Apologiam, quæ olim, & Scaligeri etiamnum tempore, pro secunda habebatur; revera autem prima est.

§. 7.

Audacissimum videtur, magno Scaligero non assentiri. Quo minus itaque hoc vitio nobis vertatur, liceat sequentia addere: Plane non videtur Vir eruditus certam sententiam circa Apologias Justini secutus esse. Allegat ad A. MMCXLVIII. P. 198. Apologeticum Justini, quod Antonino oblatum fuisse censet sub initium ejus imperii, & statim post finem belli judæici ab Hadriano profligati, quia Justinus in eo loquatur de *ὡν γεγεννημένον Ἰεδάκω πολέμω*. Deinceps vero ad A. MMCLVII. pag. 280. ait: *Justinus a Christo, ad id tempus, quo scribebat Apologeticum hunc, quum de Marcione loquitur, putat annos CL. quod tempus congruit medio imperio Antonini.* Sed constat illum circa ini-

C 2

tium

tium imperii Antonini librum apologeticum Imperatori obtulisse. Atqui vero de τῶν γεγεννημένων Ἰουδαίων πολέμῳ & de Marcione in eadem, prima hodie Apologia sermo est pag. 43. 49. & 85. Edit. Thirlb. quis hæc conciliabit? Idem porro in *Animadv. seq. de Apologetico Iustini* ait: qui quidem exstat, ejusque principium ab ipso Eusebio producitur L, IV, cap. XII. H. E. sed eodem Libro cap. XVI. scribit δεύτερον βιβλίον obtulisse Luc. Vero & Marco Aurelio Augg. & sub ipsis passum esse, quem librum non extare palam est. Atqui is liber exstat, & est hodie secunda Iustini Apologia.

§. 8.

At vero, cur non itidem Iustinus alteri Apologiæ addidit nostrum Antonini Edictum, uti priori illud Hadriani? Potuisset id facere, si voluisset; sed quod non fecit, haud probat, Edictum illud Antonini non existisse. Deinceps secunda Apologia peculiari illo & tyrannico facto Urbici provocata fuit, quod satis injustum Iustinus declarare poterat, etiamsi nullum unquam pro Christianis Edictum datum fuisset. Modeste etiam ac decenter fecisse dici potest, quod Antonini Pii Edictum non allegavit ad M. Aurelium & L. Verum, quos in prima jam Apologia ut Pii filios compellaverat. Audacius enim Imperatores monuisset, effectu vel plane destitutum, vel admodum tenui & transitorio gavisum fuisse Antonini Patris Edictum.

§. 9.

Quod vero ad rationes Baumgartenianas attinet, & primo quidem ad silentium TERTULLIANI; hic omnino Cap. 2. *Apolo-*
log.

log. p. 2. Edit. Rigalt. ait: *Atqui invenimus inquisitionem quoque in nos prohibitam*, per illam scilicet Trajani ad Plinium Epistolam; quo facta deinceps, interim neque Hadriani neque Antonini mentionem faciens, Cap. 5. p. 6. pergit: *At nos e contrario videmus protectiorem; si litterae M. Aurelii, gravissimi Imperatoris, requirantur, quibus illam Germanicam scilicet Christianorum forte militum preceationibus impetrato imbri discussam contestatur.* — *Quales ergo leges istae, quas adversus nos soli exsequuntur impii, iniusti, turpes, truces, vani, dementes? quas Trajanus ex parte frustratus est, vetando inquiri Christianos; quas nullus Hadrianus, quamquam curiositatum omnium explorator; nullus Vespasianus, quamquam Judaeorum debellator; nullus Pius, nullus Verus impressit. Facilius utique pessimi ab optimis quibusque, ut ab aemulis, quam a suis sociis eradicandi judicarentur (n).* Hic itaque fuisset locus, ubi Tertullianus Edicti mentionem facere debuisset, si exstitisset: sed a Trajano statim ad M. Aurelium pergit. Verum enim vero nec Hadriani Epistolam recenset; & quod de Hadriano laudat, ejusmodi leges contra Christianos ab eo non profectas esse, id de Pio quoque affirmat. Nondum itaque apparet, quid hoc Tertulliani silentium de Epistola ad Africanos missa probare possit. Et, si ejusdem auctoritas si dem conciliare nequit M. Aurelii Epistolae apud Justinum

C 3

ter-

(n) Conf. ad hunc Tertulliani locum CHRIST. KORTHOLT de *Persecutionibus Ecclesiae primaevae sub Imperatoribus ethnicis*, p. 142. qui vero in eo admodum fallitur, quod M. Aurelium Philosophum nunquam *Verum* appellatum fuisse existimat.

tertiæ, neque silentium hoc nostro Edicto debet derogare. Altera Viri eruditi ratio est, non patere, quomodo, si tale Antonini Pii Edictum exstitisset, Christiani iterum vexari potuissent, nisi abolito prius isto per novam & contrariam constitutionem. At eadem hæc ratio iterum contra Hadriani quoque Epistolam pugnaret, quæ tamen ab ipso pro genuina habetur *l. c. p. 495*. Nec difficile est, intelligere, qui, post datum unum alterumque Edictum pro Christianis, tamen repeti vexationes in provinciis potuerint, novisque Edictis locus dari. Semper enim Magistratus sacerdotum & superstitionis plebis clamoribus urgebantur; unde, qui non humanissimi ac justissimi inter illos essent, facillime ad denuo vexandos Christianos inducebantur. Reliqua, quæ afferuntur, & de quibus mox plura dicentur, non magis contra Edicti Authentiam probant. Nam si omnia ista vetera documenta genuina non sunt, quæ difficultatibus suis, chronologicis maxime premuntur; innumera profecto damnari ac pro suppositis haberi debent, de quibus nemo adhuc dubitavit. Quæ cum ita sint, nisi graviore ratione contra Authentiam Edicti proferantur, non videmus, quomodo de illa cum sufficienti ratione dubitare quisquam possit.

AVCTOR EDICTI.

§. I.

Paulo impeditior videtur quæstio de vero Edicti Auctore, num *Titus Antoninus Pius*, an *Martus Antoninus Philosophus* pro eo habentur.

bendus sit? Magna orta est controversia, ait THIRLBIVS l. c. inter Viros doctos de vero Scriptore hujus Epistolae. Petrus Halloixius, Guilielmus Cave aliique Pii esse contendunt: Valesius, Gravius, Huetius, & maxima pars eruditorum a Marco scriptam esse putant. Possemus quoque auctoritates hasce plurimis aliis auctoritatibus cumulare, si omnino ista nobis mens esset, tanto magis aliquid verum certumque haberi debere, quanto plures suo id assensu confirmaverint. Duobus tamen prius agmen nominibus augebimus, BARONII, qui in *Annal.* ad A. 154. Edicti Inscriptionem apud Eusebium falsam esse declarat, ideo quod Marco Aurelio illud adscribat; & MOSHEMII, qui allatis rationibus, ut Pio vindicaret Edictum, allaboravit, in *Comment. de Rebus Christianorum ante Const. M.* p. 240. Planissimum videri posset, ad rationes chronologicas totam causam exigere, quæ fallere minime possint; maxime cum Inscriptione ipsa Edicti Annos Trib. Potest. & Consul. Auctoris exhibeat. At vero valde incerta sunt ratione temporis Justinii fere omnia; & quæ in Inscriptione filii Ariadnæ instar nobis esse debebant, ita sunt comparata, ut, penitus inspecta, difficultates potius augeant.

§. 2.

Interim cum persuasum nobis sit, satis evictam esse superioris segmento Authentiam Edicti; Antoninum Pium potius, quam Philosophum Auctorem ejus habendum esse, ex universo illius habitu plane judicamus. Ea enim est recensio Eusebianæ series, ut eidem Imperatori, cui Cap. 12. Justinii Apologiam inscriptam fuisse ait, qui Pius sine controversia est,

est, hoc quoque Edictum necessario adscribi debeat. Re-
petimus verba Historici: *Interpellatus quoque IDEM IMPERA-
TOR ab aliis fratribus in Asia commorantibus, qui omni injuriarum
genere vexabantur a Provincialibus, ad Commune Asiae hujusmodi
Constitutionem misit; quo solo nexu confecta res videri debet,
nisi omni fide indignam Eusebium pronunciemus. Neque di-
ci potest, post Imperatorem Pium etiam Marci Aurelii in In-
scriptione Justinii mentionem fieri. Ubi enim βασιλεὺς post
nominatos Imperatorem & Cæsares ponitur, non hos, sed
illum tantum intelligi debere, ipsa nominis ratio suadet.
Præterea supra vidimus, apud Justinum expresse Tito Aelio
Hadriano Antonino Augusto Pio Edictum tribui. Quisquis enim
ille fuerit, qui Edictum Justinio subjecit, nemo tamen un-
quam demonstrabit, eum verum Edicti Auctorem scire non
potuisse.*

§. 3.

Quemadmodum vero hæc pro Pio aperte militant; qui-
bus etiam illud ZONARÆ testimonium supra allatum jure suo
accensetur; nec non OROSII: *Justinus librum pro Christiana re-
ligione compositum Antonino tradidit, benignumque eum erga Chri-
stianos fecit; & XIPHILINI, qui narrat, eum vehementer amasse
Christianos, & beneficia, quibus eos Hadrianus persequeretur, etiam
auxisse; apud BALDVINVM l. c. p. 86. ita alia in promptu sunt,
per quæ Antonino Philosopho Edictum plane abjudicatur. Cer-
tissimum enim est, quicquid contra dicat BRUCKERVS in
Hyst. Crit. Philos. T. II. p. 587. sq. statim sub initium Imperii
Marci, & per omnem ejus decursum, durius habitos, im-*
m-

mo atrociter vexatos fuisse Christianos; adeo ut MELITO in sua Apologia ad hunc ipsum Imperatorem dicere ausus sit: quod nunquam antea factum fuerat, persecutionem nunc patitur piorum hominum genus, novis per Asiam Desertis exagitatum. Impudentissimi namque delatores & alienarum opum cupidi ex imperialibus Edictis occasionem nacti, palam diu noctuque grassantur, spoliantque homines innoxios. Vid. EUSEBII H. E. L. IV. cap. 26. (o). Et quamvis plures Christianorum Apologetæ sub Marco surrexerint, post Justinum atque hunc ipsum Melitonem; MILTIADES, CLAUDIUS APOLLINARIS, ATHENAGORAS: nemo tamen Historicorum tradit, Marcum Antoninum pro Christianis quicquam edixisse, si ab hac Epistola & illa de Victoria sua tantisper discedamus. Multi sane illi oblatis sunt libelli apologetici pro Christianis, sed nihil impetrasse videntur, ait BALDUINUS l. c. p. 91. At cur Marco Edictum adscribamus, cui tota Historia ipsique mores Imperatoris reclamant? Ut enim multa admodum egregia de Ipso prædicari possunt ac solent; ita dubio tamen caret, eum superstitionis idololatricæ tenacissimum fuisse, nihilque aures Philosophis ita dictis præbuisse, quos infensissimos isto tempore hostes Christiani experti sunt. Vid. S. R. D. D. COTTA P. III. §. 497. p. 1412. sq. MOSHEIUS l. c. p. 241. sqq. & Cl. SCHROECKHIUS l. c. p. 73. sqq. Accedit his, quod statim post Pii excessum Antoninus Philosophus Lucium

D

Verum

(o) Disputant quidem nonnulli, annon in scio hæc & invito Imperatore facta sint? At, si concedamus hoc, longissime tamen etiamnum absumus ab Edicto pro Christianis tali, quale hoc nostrum est. Conf. BRUCKERI Hist. Crit. Philos. T. II. p. 590.

Verum secum Augustum esse voluit, quod primum tum factum esse, ut Imperium duos Augustos haberet, CAPITOLINUS testatur in *Anton. Philos. Cap. 7.* Nascitur hinc conjectura, annon utriusque potius Augusti nomen, quam unius Marci, Edicto præponi debuisset? Certe Inscriptio aliqua apud ONUPHRIUM in *Fastis Consul. p. 64.* utrumque exhibet. Sin autem demum post L. Veri obitum Edictum a Marco emissum dicas; vide, quibus rationibus historicis adstruere id possis.

§. 4.

Atque sic ad nodum difficillimum pervenimus, qui vel solvendus, vel, si placet, secandus est. Marco Antonino, non Tivo Antonino inscribitur Edictum in omnibus Eusebii Editionibus. RUFINVS quoque in sua Versione *Marci* nomen habet; MUSEVLVS autem, uti & GRYNÆVS, sentientes procul dubio difficultatem, in suis Versionibus neque Titum neque Marcum nominant: NICEPHORVS denique, ad quem constanter Lectorem ablegat Editio Valesiana, quamvis Antonini Pii Edictum esse, antea affirmasset, vulgarem nihilo minus Inscriptioem sequitur: *Imperator Caesar Marcus Aurelius.* De his itaque jam dispiciendum est. Audiamus VALESIVM, quem jure principem inter illos dixerimus, qui pro Marco sententiam tulerunt. *Inde recentiores repetierunt,* ait BRUCKERVS in *Hist. Crit. Philos. T. II. p. 588.* qui & ipse Marco Epistolam adscribit. Ita vero Vir eruditus in *Annot. ad Eusebium p. 66.* Errat Eusebius, qui Antonino Pio hanc Epistolam tribuit, cum

fit Divi Marci, ut ex Inscriptione ipsa apparet, scripta Anno primo ejus imperii, cum ipse esset tertium Consul. Vide Fastos Onuphrii ad Annum Urbis 914. Hunc Eusebii errorem vidit quidem Auctor Chronici Alexandrini: sed illam Epistolam Imp. Marci male assignavit Anno ejus decimo. Eusebii errorem secutus est Joh. Zonaras. Scribit enim, Justinum Philosophum Apologiam pro Christianis Antonino Pio obtulisse, qua permotus Imperator Edictum ad Commune Asiae scripsit, ne ullus Christianorum religionis causa puniretur, sed si quis eo nomine delatus esset, accusatore multato, reus dimitteretur. Scio quidem, P. Halloixium in Notationibus ad Vitam Justini contendere, hanc Epistolam esse Antonini Pii; sed argumenta, quae ad hujus rei probationem affert, parum mihi firma videntur. Nam quod ex Melitoni Apologetico adducit, prorsus evertit ejus sententiam. Quippe Melito omnia illic Rescripta Antonini pro Christianis recenset; Epistolam scilicet ad Larissaeos, ad Thessalonicenses, ad Athenienses & ad omnes Graecos. Quod si Epistola ad Commune Asiae esset Antonini Pii, certe eam non omisurus fuisset Melito, utpote Asianus. Quomodo enim eam ignorare potuisset, quae publice proposita fuerat Ephesi? Cur vero alias quidem Pii Epistolas, ad Macedonas & ad Achivos scriptas, commemorasset; hujus vero ad suos populares scriptae ne mentionem quidem fecisset?

§. 5.

Observamus ad hæc: Quæ PETRUS HALLOIXIUS argumenta attulerit, tam infirma *Valesio* visa, judicare non possumus, cum libri ipsius copia non sit. Quod autem contra eum ex Melitone urgetur, quod omnia Antonini Pii pro Christianis

Rescripta recenseat, hujus vero ad Commune Asiae non meminert; parum roboris habere nobis videtur. *Eusebii* verba hæc sunt: Ο δὴ πατὴρ σε, καὶ σὺ τὰ σύμπαντα διοικῆντος ἀυτοῦ, ταῖς πόλεσι περὶ τὸ μηδὲν νεωτερίζειν περὶ ἡμῶν ἔγραψεν; ἐν οἷς καὶ πρὸς Λαρισσαίους, καὶ πρὸς Θεσσαλονικεῖς, καὶ Ἀθηνῶνας καὶ πρὸς πάντας Ἑλλήνας. *EUSEBIUS L. IV. Cap. 26.* Hæc suæ hypothesi inferviturus ita vertit *VALESIUS*: Pater quoque tuus quo tempore cuncta simul cum ipso administrabas, scripsit ad Civitates, ne contra nos tumultus concitarent: nominatim ad Larissæos, ad Thessalonicenses, ad Athenienses, ad universas denique Græcos. At vero in verbis ἐν οἷς καὶ, in quibus etiam, plane non videmus, omnia Antonini rescripta Melitopem recensere voluisse, vel omnia nominatim heic exhiberi. Atque si concedamus hoc, admodum verisimile est, Edictum nostrum ad Commune Asiae datum, illud ipsum esse, quod Melito ad omnes Græcos missum ait. Nominatis enim Macedonibus & Achivis, sub quibus tota Græcia Europæa intelligi potest; illi omnes Græci Asiatici esse possunt, quorum præcipua sedes in Asia Proconulari erat. Deinde, id quod *MOSHEMIUS* maxime l. c. urget, cum Melito suam Apologiam Marco exhibuerit; credibile non est, necesse fuisse, ut Melito justitiam & clementiam Cæsaris iterum pro Christianis imploraret, si prius illud Edictum Antonini Philosophi fuisset. (p)

S. 6.
(p) *MOSHEMIUS* l. c. eam Rescriptorum Antonini Pii sententiam fuisse verisimiliter tradit: Cum mortuo Hadriano, vi Epistolæ ab hoc pro Christianis scriptæ, criminis cujusdam arguendi essent Christiani, & æquiores Provinciarum Præsides fortasse cultum Christi

cri

§. 6.

At non solum Inscriptio Marcum habet, sed etiam recte VALESIUS ad *Fastos Consulares* ONUPHRII provocat, secundum quos Marcus Antoninus Philosophus Anno sui Imperii primo & tertium Consul erat & *Ann. Trib. potest. XV.* agebat; cum e contrario secundum eosdem *Fastos* in *Pio Trib. potest. XV. & Consul. IV.* coincidant, quare etiam BARONIUS l. c. apud *Eusebium* quoque *Cons. IV* legendum existimavit. Verum unde habuit VALESIUS, Edictum hoc primo Imperii anno à Marco datum fuisse? Nos contra vidimus, in initium ejus Imperii Edictum Christianis adeo favens cadere nullo modo posse. ZONARAE locum supra dedimus; potest hujus auctoritas plane *Eusebio* niti; potest vero & aliis documentis. CHRONICUM ALEXANDRINUM Marco quidem Edictum tribuit,

crimini loco habere nollent; impietatis illos seu Atheismi a pagani postulatos fuisse, cui novæ injuriæ occurrerit Iustinus in *Apologia prima*; nihilo tamen minus Imperatorem a pluribus quaesitum, quatenus gratificandum esset populis necem Christianorum poscentibus, rescripsisse ex lege Hadriani, parcendum esse Christianis, nisi contra Imperium turbas excitarent, quo illa pertineant Responsa, quæ Larissæis, Thessalonicensibus, Atheniensibus & omnibus Græcis data fuisse Melito referat; at denuo irritatis per terræ motus provincialibus, quasi Christiani, Deorum contemptores, illum causæ existerent; tum demum Imperatorem hoc nostrum Edictum ad Commune Asiæ dedisse.

buit, sed Melitonis, non Justini, Apologia impetratum illud dicit; quam sententiam PAGIUS ad Baronium suam fecit. Quod vero VALESIVS in eo reprehendit, id defendit idem PAGIUS p. 150. hoc unum vitium ei vicissim exprobrans, quod *Annus Trib. Potest. XV* ex Eusebio servaverit, qui XXIII esse debebat. Ita vero omnia magis incerta fiunt; nec fidem meretur, recentior *Chronici Alexandrini Auctor* contra *Eusebium*, qui, dum valde copiosus est in *Melitonis* laudibus, atque ex Apologia ejus nonnulla in suam Historiam transtulit, id profecto non ignorasset, si *Melitonis* Apologiæ Edictum adscribendum fuisset. Multis nominibus itaque præstat auctoritas *Eusebii*, qui cum Justini Apologia, Antonino Pio dicta, Edictum connectit; atque hoc ipsum insuper plura argumenta suppeditat, quæ Pio illud vindicant, uti videbimus in Annotationibus Textualibus.

§. 7.

Quid ita tandem? Nos quidem cum PABEBROCHIO, apud PAGIUM *l. c.* plane existimamus, totam hanc Inscriptionem non ab Eusebio profectam, sed suppositam & Edicto ab alia manu temere præfixam fuisse, ad quod nullo modo pertinebat. (q) Neque vero etiam vera Inscriptio restitui potest, dum tempus Edicti latet, quod semper latebit. BARONIVS

(q) Simile quid de Inscriptioe Apologiæ Athenagoræ suspicatus est JOH. DES VIGNOLES in *Diff. de Columna Antonini Pii* Vid. MOSHEMIVS in *Vol. Diff. ad Hist. Eccles. pertinentium. p. 275.*

 nus quidem ad *A. 154* illud refert: sed si primam Apolo-
 giam Justinus circa *A. 140* tradidit, quæ plurimorum senten-
 tia est; Edictum quoque citius proponi debuit. Videri pos-
 set illa Inscriptio substitui debere, quam Epistola apud Ju-
 stinum habet; sed non conveniunt in *Pio*, ut jam diximus,
A. XV Trib. Potest. & III Conf. Atque hoc ipsum est, quod in
 hac Inscriptioe Eruditos maxime torquet; simul vero illam
 ipsam genuinam esse non posse ostendit. Uti enim in Marco
 Aurelio isti Anni conveniunt, ita eo tempore, quo con-
 veniunt, nondum *Armeniæ* nomen gerebat. Vid. *PAGIVS*
ad Baron. l. c. qui collatis tribus Inscriptio-
 nibus, quæ apud *Justinum*, apud *Eusebium* & in *Chronico*
Alexandrino leguntur, in eam tandem sententiam abit, *A.*
Trib. potest. XV in XXIII corrigi debere, Edictumque ipsum
A. 169, qui *Baronio 171* est, a Marco promulgatum fuisse.
 Atqui hoc tempore Marcum Christianis adeo favisse, nulla
 ratione ostendi potest. *Melitenis* vero Apologia ad edendum
 hoc Edictum Marcum Aurelium permotum fuisse, in quo
Chronico Alexandrino adstipulatur *PAGIVS*, per ipsa *Eusebii*
 verba, Edicto subjecta, refellitur: *Haec quidem ita gesta esse,*
Melito, Ecclesiae Sardenfis Episcopus, qui iisdem temporibus floruit,
perspicue testatur in Apologetico illo, longe utilissimo, quem ad Impe-
ratorem Verum pro nostra religione conscripsit. Sensit hoc dubium,
 at satis infeliciter removit *PAGIVS l. c. p. 158.*

§. 8.

Aliam solutionem plane non admittere videtur quæstio
 vexatissima; quam si conjecturam mavis dicere, eamque au-
 dacio-

daciorum, non multum repugnabimus. Possimus tamen etiam conjecturam rationem afferre satis probabilem. Cum enim prima hæc Justiniani Apologia, Imperatori Antonino Pio inscripta, olim pro secunda haberetur, Justinus autem non multo post secundam Apologiam martirium subiisse vere diceretur: locus non esse videbatur cuidam Antonini Pii Edicto pro Christianis, quia Justinus sub finem Apologiæ ad solam Hadriani Epistolam provocaverat: hoc vero incommodum mutata Inscriptione facile tolli posse putabatur. Potuit quoque eo aliquid conferre insignis illa sapientiæ, clementiæ ac justitiæ fama, quæ semper Marcus Aurelius floruit, uti hodiernum floret; quin admiratores ejus, etiam inter Christianos, facile induci potuerunt, ut eximium hoc Edictum ipsi, vel falso, tribuendum putarent, ad abstergendam quodammodo maculam, quæ ex Christianorum vexationibus tanto nomini inhærebat. (r) Denique & hoc dici potest, non tam solemne Edictum, quam Epistolam potius, quæ tali Inscriptione carere poterat, ab Antonino Pio ad Asianos, quorum olim Proconsul fuerat, datam, & huic postea, ut maior auctoritas ei conciliaretur, Inscriptionem ab homine nimis curioso, nec tamen harum rerum satis perito, præpositam fuisse. Lubentissime vero alios vicissim audiemus, qui faciliore ratione ac magis commendabili ex tantis se difficultatibus noverint expedire.

AN-
 r) Viri docti, qui Marco hoc Edictum tribuunt, ideo tantum hoc faciunt, ut mala, Christianis sub Antonino Pio (leg. Philosopho) illata, extenuent, atque post levem calamitatem, quam sub initium imperii ejus senserant, superatam perpetua eos parte sub hoc Imperatore usos esse persuadeant. MOSHEMIVS l. c.

ANNOTATIONES TEXTVALES.

Aντογράφος Καίσαρος &c. Quæ ad explicationem integræ hujus Inscriptionis, atque ad titulos istos Imperatorum pertinere possent, Jureconsultis & Antiquariis relinquimus; nostri illa fori non sunt.

Καίσαρ. Miror, VALESIVM sua hoc attentione dignum judicasse, quod tria Mss. primam hujus vocis syllabam semper acuere deprehendit; quod purum putum librariorum vitium est, ex ignorantia Grammatices ortum. Quid? Si multa, seu innumera hujus generis inventa critica Viris illis eruditus aliquando debeamus, quorum opera in colligendis Textus V. T. Lectionibus Variis adeo hodie celebratur?

Τῶν κοινῶν τῆς Ἀσίας, *Communi Asiae*, i. e. συνοδείῳ: qualia Concilia gentis alicujus communia plura memorantur in Scriptoribus. Vid. VALESIVS *ad h. l.* A Græcis postea idem dicendi genus ellipticum ad Romanos transit, cujus plura exempla, Ciceronis etiam, GESNERVS allegat in *Thef. sub. h. v.* Ex Digestis quoque, plures titulos huc confert BALDVINVS *l. t. p. 80. Asia* heic, uti sapissime, non intelligitur tota illa orbis cogniti pars, sed illæ tantum provinciæ, quæ, ad Hellespontum & Mare Græcum sitæ, ab uno Proconsule regebantur; unde etiam *Asia Proconsularis* dicta fuit.

Ἐγὼ μὲν οἶδα Equidem scio. *Diis ipsis curae esse &c.* Quo sensu his verbis usus esse Antoninus videatur, & quo in univèrsum valere possint, dispiciendum est. Forsan in animo habuit illud *Tiberii*, apud quem cum *Rubrio* cuidam, Equiti Romano, crimini dabatur, quod perjurie nomen Augusti

E

gusti violaverit, Tiberius Consulibus scripsit, *jurandum perinde aestimandum, quam si Jovem fecisset; Deorum injurias Divi curae.* TACIT. *Ann. L. I. cap. 73.* Scilicet, noluit tam Tiberius durus ac sanguinolentus videri. Neque tamen ipse Tacitus Imperatoris responsum probavit. Antoninus vero, mitem in Christianos, quos injuste exagitari videbat, animum commendaturus, aptiorem sententiam ad suos homines in introitu statim Edicti collocare non poterat; quia, si non omni sensu vera illa est, facile tamen primum audientibus se infinuat, & malevolorum æstum aliquantum restinguit. Quod heic Antoninus principio significat, Christianos Deorum, quibus sacrificare volunt, judicio relinquendos esse, hoc facere videtur ad eludendam pœnam. Sunt verba BALDVINI I. c. At quis eo usque hæc extendat, ut blasphemos perjurosque nullis pœnis cærkeri posse ac debere dicat? Omnino Deus beatissimus quacunque hominum improbissimorum insania non læditur, eo modo, quo nos ab aliorum injuriis patimur; neque hoc sensu sui Vindices nos desiderat. At vero, si vel Amicum verbis lædi graviter ferimus; quis Magistratus, Dei ipse reverens, blasphemos perjurosque impune grassari sinet? Accedit his, ut, qui omnem divini Numinis sensum se abjecisse verbis factisque testatur, eo non delabi vix possit, ut nec civilibus ullis legibus confringi amplius tenerive se putet. Parvi enim faciet, qui ultra nihil metuit, brevissimi temporis supplicium, multorum annorum facinora tandem luens. Quare, si quid etiam ob formam Politicæ judaicæ theocraticam, singulare habuit Lex divina *de necandis blasphemis* Lev. XXIV. 16. ob alias tamen rationes, omni humano generi communes, suis blasphemos

pænis jure affici, nemo cum fundamento negabit; quis vero capitales esse debere, nisi aliæ circumstantiæ id pōcant, minime contendimus. Multa fuit olim *de tolerantis Atheis* disputatio, in quam excurrere jam animus non est. Negat tolerantos esse *BOEHMERVS* in *J. E. Prot. P. IV. p. 1020.*

Κολάσαιν ἄν. Exemplum Epist. apud *Justinum* addit: ἕντες δύναντο, si quidem possint; quod omnino vitiosum videtur. Quod in reliquis differt, nihil momenti habet.

Ἄντες προσκυνεῖν. Ita *Herodotus* & *Aristophanes* hoc verbum construunt, apud *SCAPULAM* sub h. v. & *Novum* quoque Test. *Luc. IV. 8. XXIV. 52. Joh. IV. 24.* Frequentius tamen in N. T. cum Dativo construitur, uti & apud *Justinum* in hoc ipso loco legitur. Notamus, priores illas Profanorum auctoritates *STEPHANVM* ignorare; non ergo *Scapulæ* Lexicon mera Epitome, ut vulgo creditur, *Theauri* *Stephaniani* est.

ἕς ἐς παραχρῆν — qui eorum, adversus quos tumultuamini, sententiam ac propositum amplius confirmatis, dum eos accusatis tanquam impios. Ita rectissime sensum textus græci nobis referre videtur *VALESIVS*. Dicere vult *Antoninus*, Atheismum Christianis imputando adeo nihil proficere gentiles, ut eo ipso magis confirmetur in sua opinione, utpote minime rei hujus criminis, qui pro suo Deo mori parati sint, & in terræ motibus plus fiduciæ in Deum demonstrent, quam alii. Nam qui falso erroris seu criminis se argui norunt, tanto fortius resistunt accusatoribus. Itaque plane supervacuam existimamus

Notam VALESII ad h. l. Nicephorus post haec verba addit πρεβι νικων (ὁμων) quam scripturam confirmat Rufini interpretatio. Sed vos, inquit, confirmatis eorum quos persequimini, sententiam, quam de vobis habent dicentes vos impios esse: sive, ut nos legimus in NICEPHORO latino; Opinionem quoque eorum, quam de vobis conceperant, ut Atheos vos nullorumque prorsus Deorum criminentur, confirmantes. At sine controversia rectius se habent textus Eusebii & versio Valefi latina, quibus etiam exemplum Epistolae apud Iustinum adspicatur; quam quae Rufinus & Nicephorus dici volunt. Quemadmodum enim elegantis Graecitatis est illa constructio & valde plana, modo ἡπρεβι ἔχαστω pro inciso habetur, ut & βεβαιωντες & κατηγοροντες ab eodem verbo ἐμβαλετε pendeant: ita non legimus, solenne fuisse Christianis, Atheismi insimulare gentiles, nisi forte, ubi ipsi se ab isto crimine purgabant, per justam retorsionem & consequentiam Atheismi potius reos dicebant Idolorum cultores. Iste praeterea Rufini & Nicephori sensus prorsus contrarius fuisset scopo Edicti. Id enim Imperator agebat, ut animos gentilium magis conciliaret Christianis, quod frustra tentasset, si Atheismum illis ab his objici dixisset.

βεβαιωντες την γνώμην αυτων — Eorum sententiam ac propositum amplius confirmatis. Riserunt quoque Empactae quidam recentiores veterum Christianorum constantiam in perferendis suppliciis & contemnenda morte, quasi solis dissentientiam contradictionibus & vana heroismi affectatione productam. PLENIUS jam in Epist. ad Trajanum pervicaciam & inflexibilem obstinationem dixit; & M. AVRELIUS L. XII. Ad se ipsum p. 238. Edit. Woll. ait.

ait. Qualis est anima ea, quae parata est jam statim, si oportuerit, e corpore emigrare, & vel exstingui, vel dispergi, vel permanere? ita paratam dico, ut a judicio peculiari promittitur haec profuat, non ab obstinatione mera, pro Christianorum more. Conf. BRUCKERUS in Hist. Crit. Philos. T. II. p. 591. At mitius longe nostri Edicti sententia sonat. Ferri haec possunt, nec confutari merentur in hominibus, praceptorum ac promissionum Christi ignaris. Num vero omnes, qui martyrium ambierunt & subierunt, certa sententia ducti fuerint, difficile dictu est. Quis enim novit spiritum hominis, & motiva omnia, quorum vim, ut ageret, quod egit, in animo sentit? Celeb. SCHROECKHIUS ita inter alia de hac re pronunciat l. c. p. 91. *Bei der gegenwärtigen Frage ist es gewiß, daß manche Christen dieser Zeiten sich in einem Anfall von schwärmerischen Trieben in den Märtyrer-Tod gestürzt haben. Ihr unzeitiger Eifer ein Leben ungezwungen hinzugeben, das sie Gott noch länger auf der Welt schuldig waren, und das ihnen die Feinde sonst nicht würden geraubt haben, legt einen Beweis davon ab, hätte man nicht so viele Ursachen, an der Zuverlässigkeit der meisten alten Märtyrergeschichten zu zweifeln, so würde man noch in dem Betragen verschiedener Christen eine zu ungeschicklich aufwallende Hitze bemerken können.* Addantur vero & reliqua, in quibus causas hujus phaenomeni prodit. Hoc certum est: qui e. g. EVSEBII Hist. Eccles. a capite ad calcem legerit, nullis aliorum opinionibus occupatus; vel invitus tamen sentiet, non eandem omnium, priorum & posteriorum, Martyrum, quorum meminit, causam fuisse; sentiet adeo, ipsum Eusebii stilum sensim sensimque a nuda & simplice narratione ad ornatus, incitatus ac ver-

panegyricum dicendi genus deflexisse, quod hac in re non optimæ causæ indicium videri potest.

Ὡς ἀθεῶν, tanquam impior. Atheismi accusatos fuisse primos Christianos a gentilibus, ut res notissima est, ita nemini mirum videri potest. Qui enim idola sua ab illis non colit, quin imo ludibrio haberi, despui ac manibus pedibusque perturbari videbant; conf. KORTHOLTI *Tract. de Calumniis Paganis in veteres Christianos sparsis Cap. VIII. p. 57. sqq. ii*, dum suorum sacrorum sensum sequebantur, non aliter de Christianis statuerent. Inprimis & hoc observatum est Viris eruditissimis, tum maxime, postquam aliqua lege imperatoria, ut Hadriani, Christianis, nisi remp. turbarent, prospectum quodammodo erat; hoc sibi unum superesse credidisse Paganos, ut Christianos tanquam Atheos tollendos clamarent. Immo quasi in publicam abjurati Christianismi formulam abiverat, si quis dixerit: *Tolle Atheos*. Ira Proconsul ad Polycarpum: *Jura per genium Caesaris; Respice: Dic: Tolle Atheos*. Polycarpus autem, gravi ac severo vultu, turbam omnem, quæ in stadio erat, contuens, manumque in eos intendens, non sine gemitu, sublatis in cælum oculis dixit: *Tolle Atheos*; in hoc uno, sed alio sensu gratificatus Proconsuli. Vid. EUSEBIUS *L. IV. cap. 15*. Cum vero in ipsa hac calumnia repellenda multus fuerit Justinus in Apol. prima; exinde quoque tum pro Authentia, tum pro Auctore hujus Edicti novum argumentum nascitur non contemnendum.

Ἐν δ' αὖν. Inter hæc & priora verba Epistola hæc apud Justinum habet: ἡ ἐπέε τῶν ἐμβόλλετε, ἀτῶν ἔδυνάμεθα ἀποδοῦναι

δὲ Ζεὺς. Et alia quaedam obijcitis crimina, quae probare non possumus. Hæc sine dubio supposita sunt, non tam quod Eusebius & reliqui ea non habent, quam quod indigna Imperatore videntur. Ita quoque magis illos irritasset atque armasset in Christianos, quibus leniora consilia persuadere volebat.

Ἐν δ' ἂν κἀκείνοις. In quibusdam Codd. VALESIVS deprehendit ἐν δ' ἂν ἐκείνοις, quod præfert, nec sine ratione. Consentit Epistola apud Justinum; sed res parvi momenti est.

Τὸ δοκεῖν κατηγορημένοις, alii κατηγορημένους, alii τῶ δοκεῖν κατηγορημένοις. Vid. VALESIVS p. 67. Ast idem sensus manet: semper enim dicitur, optabilius videri Christianis, si accensentur, mori pro suo Deo, quam vivere. Ἐπὶ τῶ κατηγορημένῳ apud Justinum objectum accusationis indicat; ubi de οὐκείῳ Θεῷ nihil invenias, qui Θεοῖς ἀποτελοῖς opponitur.

Προφόμενοι τὰς ἑαυτῶν Ψυχὰς, animas suas proficientes. Phrasis plane latina. Sic VIRGILIUS *Æn. VI. 436.*

qui sibi letum

Infantes peperere manu, lucemque perofi

Projecere animas.

Et LUCANVS *IV. 516. de Vultejo:*

Vitam projecit Comites, tutusque futura
Mortis agor stimulis. Furor est, agnoscere solis
Permissum est, quos jam tangit vicinia fati,
Victurosque Dei celant, ut vivere durent,
Felix esse mori.

Nec

Nec non HORATIVVS L. I. 12.

Animæque magnum

Prodigum Paulum, superante Pæno,

Gratus insigni referam Camæna

Fabriciumque.

PLVTARCHVS habet *προτερας τὸν βίον*, quod itidem ex Latinitate repetit BVDÆVS apud Stephanum. Multo tamen sublimior illa Pauli Act. XX. 24. XXI. 13. & Christianorum nostrorum Philosophia est, qui nomini Jesu id se debere affirmabant, atque certissima eademque amplissima præmia intuebantur. Illis præter mortem & aliquam inter superstites famam nihil obverfabatur. Si Auctor Edicti Christianus fuisset, ab hac phrasi sine dubio abstinuisset.

**Ἦτες πειθόμενοι, οἷς* — quam ut ea facere, quæ vos iubetis, in animum inducant. Supple *ἐκείνοις, οἷς* — & plana omnibus erit constructio Græcis familiarissima.

Περὶ δὲ τῶν σεισμῶν — de terræ motibus autem &c. Etiam in his argumentum inest, Antonino Pio; non Philosopho, Edictum deberi. Nicomediam & Nicenæ urbis plurima sub Hadriano terræ motu eversa fuisse, *Chronicon EVSEBII* testatur ad A. 123. Idem vero sub Antonino Pio passim evenisse, CAPITOLINUS perhibet in hoc Imp. cap. IX. *Adversa ejus temporibus hæc evenerunt: fames, de qua diximus; circi ruina; terræ motus, quo Rhodiorum & Asiæ oppida conciderunt; quæ omnia mirifice instauravit.* Non uni vel alteri civitati, sed pluribus illata calamitas intelligi in Edicto debet, quia ad Commune Asiæ datum

datum est. In Antonino Philosopho autem, quamvis sapius publicas calamitates memoret **CAPITOLINUS**, inundationem Tiberis, famem, luem, *Cap. VIII. XVII. XXI.* de terræ tamen motibus nihil habet, nisi quod *Cap. XXIII. opidis labentibus* auxilium Marcum tulisse dicat. At hæc, si quidem ita intelligendus sit *Capitolinus*, sub finem demum ejus imperii contigerunt, uti & **EUSEBIUS** in *Chron. ad A. 182.* Smyrnam, Asia urbem, corruisse, & eodem anno Marcum quoque obiisse refert. Hæc itaque ad Edictum nostrum trahi non possunt. Notissima cæterum res est, amasse gentiles calamitates publicas quascunque per calumniam a Christianis, tanquam Deorum contemtoribus repetere. *Si Tiberis ascendit ad mœnia, si Nilus non ascendit in arva, si cælum fletit, si terra movit, si fames, si lues; statim Christianos ad Leonem, scil. exclamant.* **TERTULLIANUS** in *Apolog. cap. 40. p. 36. Edit. Rigalt.* Nec tamen negamus, *Melitonem* in sua ad Antoninum Philosophum *Apologia*, declamatorem potius quam Historicum egisse, quando ait: *Porro religionem nostram bono publico adolevisse una cum Imperio, quod feliciter captum fuerat, illud certissimo argumento est, quod jam inde à principatu Augusti nihil adversi, sed contra omnia prospera & magnifica ex animi sententia votoque omnium contigerunt.* Apud **EUSEBIUM** *L. IV. cap. 26.*

Οὐκ ἀπρόπον — Non absurdum videtur. Exemplum in Justiniano habet ἐκ τῆς ἀρκῆς, quod hanc constructionem poscit: non æquum est, vos de terræ motibus mentionem facere.

Παραβάλλοντες τὰ ἡμέτερα, præfert ὑμέτερα, quod & Verbone sua exprimit **VALESIVS**, secutus maxime *Langum Nice.*

F

ex
Sub-
no-
fir-
in-
rifi-
anus

betis,
ibus

in
Edi-
sub
testa-
nisse,
s tem-
terrat
ia mi-
s illa-
A. stat.
latum

Nicephori interpretem. Multo coactior CHRISTOPHORSONI interpretatio est, qui παραβάλειν per conferre dedit, monitosque ab Imperatore gentiles voluit, ne omnes suos casus in religionem tanquam in eorundem causam conferant: nimium enim oculos ferit, comparisonem hic inter Christianos & gentiles institui. Παραβάλλοντες in Epistola Iustini mendosum est pro παραβίλλοντες.

Οὐ μὲν ἔν — Atqui illi quidem maiorem tum fiduciam in Deo colant. Illustre pro Christianis illius temporis testimonium, ab homine ethnico perhibitum. Hic vero maxime locus esse videtur, in quo nimis christiane Imperatorem loqui, adeoque totam Epistolam rejiciendam putavit THIRLBIUS. Num itaque nimium nobis sumemus, si tales tum Christianos se gessisse dicamus, imprimis in eiusmodi calamitatibus publicis, ubi omnia vitæ subsidia atque commoda homines destituebant, & præter Deum & beatæ æternitatis spem nihil erat, quod animum recreare ac fuleire posset? Potuit vero Imperator quoque ista scire, & cum in eo sit, ut ad sanio rem mentem suos revocaret, existimare, magnam huius exempli vim fore. Quod vero τὸν Ἀθηνάϊον pluribus illis Diis opponit, suspicionem istam plane movere haud debet. Jam enim prius, quam vel a Judæis vel a Christianis non esse nisi unum Deum Romani didicissent, Eundem tamen sapissime, ut Deum Principem, Deorum hominumque parentem & Mundi fabricatorem, a suis multis Diis manifesto distinxerunt, cuius rei testimonia afferre, ne opus quidem est. Multo vividior autem ista unius Dei notio, ad quam

quam admittendam, & pro vera habendam natura proclives sunt homines, in animis gentilium existere, atque vires acquirere tum cœpit, cum per Christianos & Apologias Christianorum, quo *Justinus* prior quam maxime pertinet, cultus illius Unius ac Immortalis Dei magis indies innotesceret. Neque suos his verbis lædere Imperator potuit, qui plurimum Deorum cultores esse dicitur volebant, nec ignorabant, Unum tantum Deum colere Christianos. Itaque utut valde magnifice hic de Christianis sentiat Antoninus, nihil tamen ait, quod non antea satis cognitum fuerit illis, ad quos Edictum scribebatur. Apud *Justinum* Epistola τὸν Ἀθανάσιον non legit: at æque emphatice τοῖς Θεοῖς, quos tum temporis ignorare videantur gentiles, respondent hæc: *Ἐπιστολίαν δὲ τὴν περὶ τὸν Θεὸν ἐκ ἐπίσταδε, Dei cultum non intelligitis.*

* Ἐπεὶ δὲ τῶν τοῖς τῶν — Porro de his hominibus &c. Novum ex hoc loco sententiæ nostræ de Antonino Pio scriptore Epistolæ pondus accedere, plane persuasum habemus. Sed datus ante omnia Annotationem VALESII ad verba τῶν δευτέρων πατρῶν, quæ hæc est: *supra monuimus, graviter hallucinari Eusebium, qui hanc Epistolam Antonino Pio adscripserit. Verum licet Epistola illa non sit Antonini Pii, opportune tamen & suo loco hic adducitur. In ea quippe fit mentio Epistolæ illius, quam Antoninus Pius rescripserat ad Rectores provinciarum, consultus ab iis, quid (cum) Christianis agendum esset. Hujus Epistolæ Divi Pii meminuit Melito infra Cap. 26. qua vetitum esse dicit, μὴδὲν νεωτερίζειν περὶ Χριστιανῶν. Hic vero in Epistola Divi Marci dicitur, cautum esse a Divo Pio, μὴδὲν ὀχλεῖν, quod idem est. p. 67. Verum enim vero,*

quo jure VALESIVS sub *Divo Patre Antoninum Pium* intelligit; eodem, immo vero multo potiore jure nos Hadrianum intelligimus. Hunc enim non solum Minucio Fundano, sed & aliis provinciarum Rectoribus de Christianis rescripsisse, idem Melito testatur apud EUSEBIUM loco modo citato: *Inter quos Avus tuus Hadrianus, cum pluribus aliis, tum Fundano, Asiae Proconsuli, litteras dedit.* Idem esto *μὲν νεωτέριζεν περὶ Χριστιανῶν, & μὲν ὀχλεῖν.* Ergo Melito, dum Marci Patrem prius rescripsisse ait, hanc ipsam Epistolam potuit innuere, in qua *μὲν ἐνοχλεῖν* scriptum fuit: hanc ipsam scilicet, quam Antonino Pio vindicavimus. Præter hæc omnia vero, qui nostram Epistolam cum Hadriani illa ad Minucium Fundanum contulerit, quæcum & alias ad provinciarum Rectores ab eodem datas conspirasse omnino censendum est; vix dubium cuiquam esse potest, *Divum Patrem* heic esse Hadrianum, adeoque Antoninum Pium Auctorem Epistolæ. Cautum vult Hadrianus *ἵνα μὴ ἐὶ ἀνθρώποις ταράττωται, ne Christiani turbentur* in nostra Epistola legitur *ἐς ἐς παραχρῆν ἐυβλάδεται, quos turbatis.* Hadrianus non nisi iusto iudicio cum Christianis agi vult, non petitionibus solisque clamoribus; eosque tum pro gravitate delicti puniri, *si quid contra leges egerint.* Idem in nostra Epistola dicitur: *nisi forte contra Imperium Romanum moliri quid videantur.* Hadrianus delatoribus calumniandi occasione præcisam voluit, & pro gravitate criminis in ipsos calumniatores animadverti iussit: nostræ vero Epistolæ Auctor, *κατακολεθῶν τῇ τῷ πατρὸς γνώμῃ, Patris constitutionem secutus,* ait: *delator ipse pœnas luat.* Num exactius Patris sententiam filius sequi potuit? Dum vero hac scripsimus, animum subit, colla-

collationem hanc lectorem instituire non posse, cui non ad manus sit Epistola Hadriani Exemplum. Damus ergo eam ex EUSEBIO L. IV. cap. 9. secundum latinam *Valesii* versionem.

Aelius Hadrianus Aug. Minucio Fundano, Protos. Salutem. Accepi litteras ad me scriptas à Serenio Graniano V. Cl. decessore tuo. Nec sane mihi videtur res ista absque diligenti inquisitione praetereunda, ne forte & Christiani homines turbentur, & delatoribus calumniandi occaso praebeatur. Igitur si provinciales palam adesse possunt petitionibus suis adversus Christianos, ita ut pro tribunali respondeant; in id unum incumbant, nec petitionibus solisque clamoribus utantur. Etenim multo justius fuerit, cognoscere te, si quis accusare voluerit. Quod si quis eos detulerit, probaveritque, contra leges quicquam agere, tu pro gravitate delicti in eos statuas. Sin me hercule calumniae causa istud intenderit, operam dabis, ut pro gravitate criminis in illum animadvertas.

προτεθέν ἐν Ἐφέσῳ, i. e. Proposita Ephesi. Sic in aliquot legibus Codicis Theodosiani additur P. P. Romae aut Carthagine. Quae nota significat, illam Imperatoris Legem publice propositam esse in ea Civitate. Solebant autem Imperatores, quoties aliquam Constitutionem ad omnium notitiam pervenire vellent, sua manu adscribere: Proposatur. Ut discimus ex Novellis aliquot Valentiniani & Majoriani, & Epistola 51. Juliani Aug. ad Alexandrinos, in cujus calce scriptum est: προτεθέν τοῖς ἡμετέροις πολιταῖς Ἀλεξανδρῶσι. Hæc VALESIVS.

Ἐν τῷ Κοινῷ τῆς Ἀσίας. Certe non necessarium videtur, ut Commune Asiae heic alio quam supra sensu, cum VALESIO, accipiamus; nimirum pro loco seu templo, in quo Edictum propositum fuit. Fuerit sane Ephesi templum publi-

ci juris totius Asiae, utpote communi sumtu exstructum, quo omnes Asiae civitates conveniebant, ad sacra pro salute Imperii & Populi Romani celebranda. Veruntamen, uti ad *Commune Asiae Concilium* inscribi, sic etiam in eodem Concilio proponi Edictum potuit. Certe ipse VALESIVS in *Versione* hunc sensum retinuit.

Μελίτων τῆς ἐν Σάρδεσιν ἐκκλησίας Ἐπίσκοπος, *Melito Sardinensium Episcopus*, Vir magnæ tum existimationis, multorum quoque scriptorum Auctor, quorum titulos recenset EUSEBIUS *l. c.* Nil vero eorum superest, præter paucula fragmenta ab ipso Eusebio asservata. Vid. de *Melitone* S. R. D. D. COTTA *Versuch einer ausführlichen Kirchengesch. P. II. §. 336. p. 888.*

Πρὸς τὸν Ἀυτοκράτορα Ὀυῆρον, *Ad Imperatorem Verum*. Ipsum Marcum Aurelium, *Verum* quoque & *Verissimum* dictum fuisse, supra ex *Capitolino* vidimus; & Græcis maxime familiaris fuisse, hoc nomine eum insignire, VALESIVS observavit ad *Ammianum Marcellinum* L. XXVII. p. 339. Neque *Lucius Verus*, Marci Collega, in deliciis semper & voluptatibus vivens, de Imperii administratione multum sollicitus fuit; extinctus præterea sec. *Chronicon Eusebii* Anno 172. quod *Melitonis* Apologiam Antonino traditam anno sequenti 173. adscribit. Alii Anno 177 demum exhibitam volunt. Vid. S. R. D. D. COTTA *l. c. p. 890.* Pro ἄρηρον in quibusdam Codd. ἄρηρον, tribus syllabis, invenit VALESIVS, quod omnino præferendum putamus.

Δηλός ἐστιν. cum Nominativis ἐπιμαρτυρῶν Μελίτων — ἐπίσκοπος constructum, græcissimus est, non omnibus familiaris. Vid. FR. VIGERUS de *Praecipuis Græcæ dictionis Idiotismis* p. 69. Edit. 1752.

CON-

CONSECTARIA.

Parci erimus in his & breves. Primum hoc esto:

Non est, cur tam mirifice de suo Tolerantiae studio nostra aetas gloriatur. Credere possis, si hos illos audias, nunc demum sanam rationem hac in re se exferere, & quid homo homini debeat, perspicere cœpisse. Vidimus autem, quid Imperator ethnicus, immo unus & alter, *de Christianis tolerandis*, seu nulla injuria religionis ergo afficiendis, dum bonos ac quietos cives se gerant, Provinciarum Rectoribus rescripserint. Num magna res videbitur, si Christiani Christianis idem se debere, & intelligant & libere profiteantur? Eluenda tandem est macula, quam superioribus temporibus heu! nimis crebro Imperantes contraxerunt, qui vel suo motu vel instigati, semper autem contra humanitatis jura, ut eadem cum ipsis de Deo rebusque divinis sentirent, vi & armis subditos sibi cives cogere voluerunt: & faxit Deus, ut ista tyrannis, seu barbaries potius, in nulla orbis parte pristinas vires unquam recuperet. Grato hæc erga Deum animo veneremur, qui istam mentem terrarum Dominis indidit. At hoc querere liceat, quænam nova ista principia, novæ istæ veritates sint, quibus, nunc demum cognitis, vel exsurgens hodie, vel magis invalescens *Tolerantissimus* adjuvetur? Hadrianos imitatur atque Antoninos, & post tam varia tamque funesta experimenta, verum tandem atque humanum existimamus, quod istis olim tale videbatur. Novimus omnino præstantiores longe fontes, ex quibus, post plurium seculorum caliginem, lucidiora hæc atque lætiora phænomena promanare & pote-

am,
ute
uti
nito
ione

sim
que
Nil
Eu-
b ei-

Ip-
tum
ami-
erva-
cius
s vi-
stin-
Apo-
Alii
a l. c.
s, in-
s.
- èri-
liaris
p. 69.
CON-

poterant & debebant; ipsam nimirum indolem Christianismi, Christi etiam atque Apostolorum Exemplum. Num vero hæc ipsa in animos certorum hominum tanta vi influant, ac quidem videri hi plerumque volunt, alia quæstio est.

Conf. II. Etiam nimum istis Imperatorum Edictis in favorem Christianorum datis tribui potest. Perspicua & certa videtur conclusio, tam egregie istis sive Epistolis sive Edictis prospectum fuisse Christianis, ut, quæ de eorundem vexationibus in tribus primis seculis ab Hist. Eccl. scriptoribus referuntur, vel plane ficta, vel ita comparata esse debeant, ut suæ porius imprudentiæ seu temeritatis culpam luerint ita dicti Martyres, quam religionis ergo fuerint necati. S. R. D. D. S E M L E R U S in Sel. Capp. H. E. p. 32. postquam hæc Imperatorum Edicta recensuerat, atque hujus generis, addit, Rescriptis Dodwel- lus in Dissert. Cyprianica XI de Paucitate Martyrum videtur quibusdam abuti. Atque idem Vir eruditus alias quoque fide non magna dignas reputat illas de Martyribus Vetèrum relationes: l. c. p. 23. sq. Magno autem conatu hanc causam egit Cel. Dnus. de VOLTAIRE in Traité sur la Tolérance 1763. Cap. enim VIII. Romanos omnium religionum adeo tolerantes fuisse asserit, ut nunquam vexari potuisse Christianos à Romanis pronunciet, atque de illis e. g. quæ sub Nerone contigisse vel ipse Tacitus refert, tandem exclamet: Quelque envie, qu' on ait de se tromper, il est impossible, d' attribuer à l' Intolérance le desastre arrivé sous Neron à quelques malheureux demi- Juifs & demi- Chrétiens. p. 52. Atque eandem de plerisque sic dictis Persecutionibus sententiam fert. Postea Cap. IX. de Martyribus agit, quomodo & quo consilio per se quisque intelliget. Producit aliquot Christianorum ex-

exempla, qui imprudenter gentilium iras in se concitarunt, &, quasi ejusdem omnia generis essent, inter alia concludit: *Il n'est pas croyable, que jamais il y eut une Inquisition contre les Chrétiens sous les Empereurs. c'est à dire, qu'on soit venu chés eux, les interroger sur leur créance* (s) p 59. Ast notæ satis sunt **VOLTARI** artes, quibus dubia reddere solet facta in sacris & profanis scriptoribus prodita, quæ non vera esse sua e re fore existimat. Non repetemus, quæ jam **S. R. D. D. ERNESTI** huic gallico scripto opposuit *in der neuen Theol. Bibl. P. V. p. 754. sqq.* Sufficiat nobis sequentia annotasse: Si concedamus, Romanorum principia tolerantissima fuisse; infinitis tamen modis Christiani vexari potuerunt. Post istas adeo Imperatorum quorundam leges pro Christianis datas, Provinciarum Rectores, quotquot eorum crudeles, superstitiosi & avari erant, facile occasionem Christianos vexandi inveniebant: &, ut nihil dicamus de sacerdotum gentilium fraudibus & de clamoribus imperitæ ac superstitiosæ multitudinis, vel solis Christianorum bonis, quæ Fisco adjici solebant, ad durissima quæque consilia provocari potuerunt. Damus quoque *Philosopho Ferneyensi*, Judæos, dum nullas turbas excitarent, per universum Imperium Romanum toleratos fuisse; nec tamen eadem Christianorum quoque facta fuerunt. Judæi magna pecunia, ut tolerarentur, a Cæsare impetraverant, quod forte ne licere quidem sibi Christiani

G

ni

(s) Ergone plane ita agi debebat cum Christianis, uti cum Jansenistis in Gallia? Sicq; vero hujus generis scriptores, una determinatio adjecta, cum quæstionis statum formare solent, ut aucter negare possint, quod per se extra omnem dubitationem positum est. Illustrare hanc Observationem possemus innummeris exemplis recentissimis.

ni existimassent. Deinde parum sibi suisque commodis a Judæis metuebant Idolorum sacrificuli, quod pauci ex gentibus ad eorum sacra transibant: e contrario, cum non civitates tantum, sed etiam vicos, liceat Plinii verbis uti, *christianæ superstitionis contagio pervagaretur; cum templa prope desolarentur; cum sacra solemnia diu intermitterentur, & victimis, quæ passim veniunt, rarissimus emtor inveniretur*: tum vero quid sibi agendum putaverint, & omni nisu egerint cultus idololatriæ affectæ, ecquis diu hærebit, etiamsi omnia tacerent Hist. Eccles. monumenta? Vigeat itaque inter nos, celebreturque laudatissimorum Imperatorum, qui Edicta ista condiderunt, memoria; nec tamen fallere, & meras fabulas venditare dicamus Ecclesiasticos Scriptores, qui subinde renovatas Christianorum vexationes fuisse perhibent. Immo vero simul & hæc Edicta de puniendis Christianorum delatoribus viguisse, & Christianos delatos, ex Responso Trajani ad Plinium, *si deserantur & arguantur, puniendi sunt*, non minus supplicio affectos esse, Apollonii exemplo prolixè docet EUSEBIUS *L. V. Cap. 21.*

Conf. III. Nisi certam ac probe definitam Tolerantiæ notionem informemus, & constanter teneamus, in alia omnia extrema delabimur. Tenuit illam Antoninus: nemini negotium faceffi vult ex eo, quod Christianus sit; parum curans, quid tandem Christianus vel credat, vel non credat, modo Reip. molestus non sit, vel contra Imperium Rom. quicquam moliat. Atque hoc ipsum est fundamentum & suprema Lex Tolerantiæ, ne conscientiarum vis inferatur, sed eo cuivis modo Deum colere liceat, quo ipse colendum Eum censet. Quotiescunque igitur, dum
Tol-

Tolerantiam commendare vel exercere volumus, alios in suo de rebus divinis sensu turbamus; in oppositum *Intolerantissimi* vitium, quod quam maxime abhorreere videri volumus, manifestum incidimus. Pertinent huc omnes isti hodierni Tolerantiae præcones, qui nihil se effecisse putant, nisi & ipsa religionis dogmata ab aliis adoptata suo examini subjiciant, atque alia restringi, alia extendi, alia plane aboleri debere clament. Audiendi hi homines omnino sunt, si de dogmatum veritate decertare nobiscum velint: sin autem sub Tolerantissimi prætextu, vel ut hunc adjuvent, talia moliantur; veros hujus causæ limites migrant, & ipsi imperare aliis volunt, quid creditu sit necessarium. Sive enim plura religionis Capita constituent, sive paucioribus, paucissimis quoque, absolvi illam dicant; idem semper faciunt, ut non quod aliis, sed quod ipsis solis tale videtur, ad religionem pertinere distitent. Id vero Tolerantiam sapere, quis dixerit? Idem inprimis **VOLTARIUS**, quem plures imitantur, quam videri volunt, de hoc Consectario nos monuit. Is enim Libro allegato in eo quidem, quod horrendum supplicium a *Johanne Calaisio*, Mercatore Reformato, Tholosæ sumtum, vivis coloribus depinxit, & oppressæ infanti familiæ succurrit, laudabilem prorsus operam præstitit, nec inutilem: Libellus enim elegantissimi scriptoris in Principum Aulicorumque manus illapsus, a videque lectus, multos etiam eorum, qui parum tolerare alias dissentientes solent, eo permovit, ut mitius sentire discerent, & quemvis alium suam ipsius sententiam sequi minus quam antea ægre ferrent. Atque dum hoc egit Vir ingeniosissimus, verum Tolerantiae notionem secutus est. Admodum vero dolendum est, quod his terminis non continuit, nec in sola dissuadenda tyrannide sub-

ffitit; sed suo more in ipsa Christianismi dogmata, parum ab ipso cognita, & dudum repudiata, involavit, quasi hæc una & regia via ad Tolerantismum esset, si vel paucissima religionis dogmata Christianis proponantur. *Moins de dogmes*, ait tandem, *moins de disputes; moins de disputes, moins de malheurs: si cela n'est pas vrai, j'ai tort. Chap. XXI. p. 158.* Eadem quoque vestigia deinceps pressit III. MARMONTELLIUS in suo *Belshario* Cap. XV. (1). Quanquam enim diffiteri nolumus, infinita mala non experturos fuisse homines, si in causa religionis unam semper eandemque sententiam fovissent; id tamen concedendum non est, posse vel debere nos eo usque ejusmodi hominum studiis & postulationis assentiri, ut unum religionis dogma post alterum, quasi nostri juris hæc essent, missum faciamus, donec pauci vel nulli supersint, qui non eadem nobiscum sentiant. Ita vero non amplius tolerandos esse dissentientes, docetur, sed, omni religionum discrimine sublato, merus *Syncretismus* seu *Indifferentismus* propugnatur. Ferri hæc possunt in *Voltario* & similibus; sed latius malum serpsit, & plures Viros eruditos invadere cepit, qui nihilominus purioris doctrinæ Sæctatores & Ecclesiæ Doctores eximii multis videntur: qua in re quid justum, pium, ac homine christiano, Theologo maxime, dignum sit, proxime videbimus.

(1) De utroque Scriptore gallico quam maxime conferri meretur S. Rev. D. D. FABRI *Meletema Theologicum de diversis Fontibus*, ex quibus nostra aetate *Tolerantia Dissentientium in Religione* deduci solet. p. 66. sqq. Tub. 1769.

ULB Halle
005 881 684

3

VD18

COMMENTATIO HISTORICO-THEOLOGICA
 IN
 EDICTVM
 IMPERATORIS ANTONINI PII
 PRO CHRISTIANIS
 QUOD EYSEBIVS H. E. L. IV. CAP. 13. ASSERVAVIT

1777.1.163

CVCTORE VNIVERSITATIS EBERHARDINO-CAROLINÆ
 MAGNIFICENTISSIMO
 SERENISSIMO ATQVE POTENTISSIMO
 DVCE WVRTEMBERGLÆ REGNANTE

11

C A R O L O
 DVCE AC DOMINO SVO CLEMENTISSIMO
 rel. rel.

PVBLCO EXAMINI SVBMITTIT
 LOCVM INTER PROFESSORES THEOLOGOS
 RITE OCCVPATVRVS

B. GODOFREDVS HEGELMAIER

SS. THEOL. PROF. PVBL. EXTRAORDINARIVS
 ET ECCLESIE TUBINGENSIS PASTOR
 AC SUPERINTENDENS

RESPONDENTE
 DANNE CHRISTIANO MAIER, *Stammheimensi*

RENISSIMI STIPENDIARIO atqve EXAMINIS THEOLOGICI CANDIDATO.
 DIE APR. MDCCCLXXVII.

TVBINGÆ, TYPIS REISIANIS.

